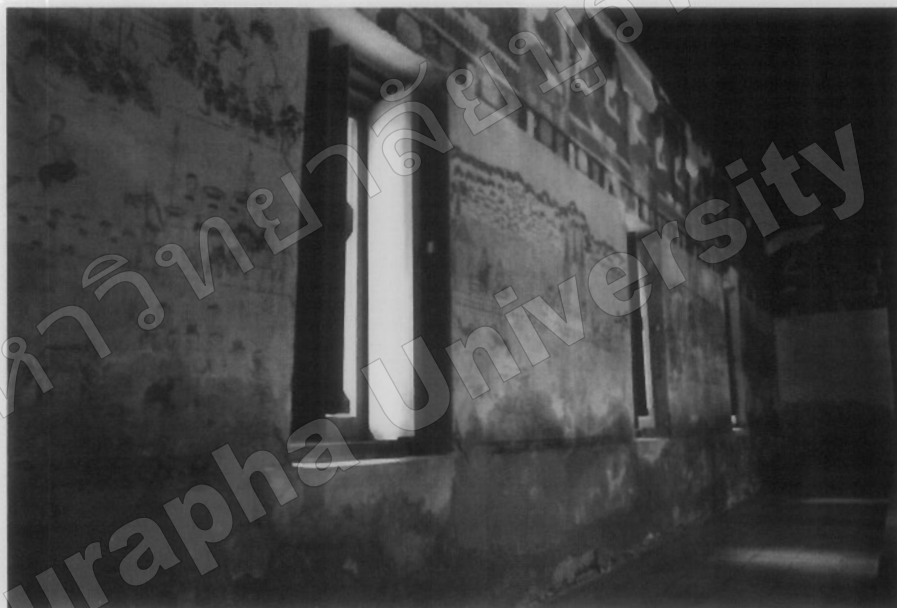

พ.ศ. 2533 จึงได้ทำการซ่อมแซม และได้ฉาบบนใหม่ที่ผนังบริเวณนี้ทั้งหมด ดังนั้นจึงเหลือภาพเพียง 3 ด้าน คือ

ผนังด้านทิศใต้ (ด้านขวาของพระประธาน) จะมีทั้งหมด 4 ห้องภาพ โดยเป็นการเขียนเรื่องพุทธประวัติพระพุทเจ้า ซึ่งแบ่งออกเป็น ห้องภาพที่ 1 เขียนเรื่องพุทธประวัติตอนโพธิสัตว์ประเวศปริวรรต ปรีเฉทที่ 11 เรื่องอัชปาณิโคธพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก และมหาพน ห้องภาพที่ 2 เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก ทานกัณฑ์ และภาพวิถีชีวิต ห้องภาพที่ 3 เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก ทานกัณฑ์ และกัณฑ์ทศพร และห้องภาพที่ 4 เขียนเรื่องพุทธประวัติ และภาพวิถีชาวบ้าน

ภาพที่ 3-79 ห้องภาพที่ 1-4 ผนังทิศใต้ อุโบสถเก่า วัดเมืองกาย

ผนังทางทิศตะวันออก (ด้านหน้าของพระประธาน) จะมีเพียง 2 ห้องภาพ คือ ห้องภาพที่ 5 เขียนเรื่องพุทธประวัติ ตอนโปรดศาकยวงส์ ประเพณีการทำบุญและการบวช และห้องภาพที่ 6 เขียนเรื่องพุทธประวัติ ตอนโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ผนังทางทิศเหนือ (ด้านซ้ายของพระประธาน) จะมีทั้งหมด 4 ห้องภาพ เริ่มจาก ห้องภาพที่ 7 เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก ภาพขบวนทหาร นครกัณฑ์ ห้องภาพที่ 8 เขียนภาพขบวนทหารแบบจีน ห้องภาพที่ 9 เขียนภาพพระเวสสันดร กัณฑ์มหาพรตและ ฉกษัตริย์ และวิถีชีวิตของคนพื้นถิ่น และ ห้องภาพที่ 10 เขียนภาพขบวนทหาร ป้อมค่าย และฉากต่อสู้แบบจีน

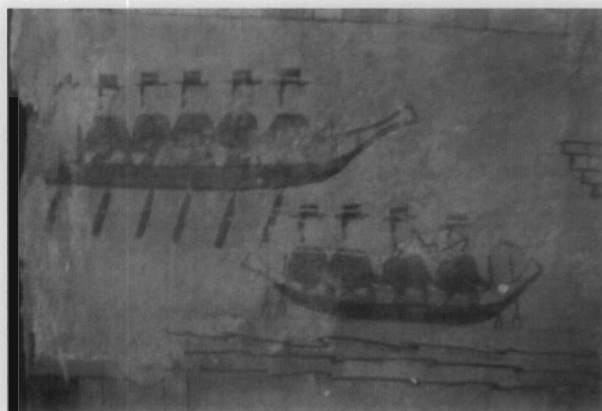
ภาพที่ 3-80 ห้องภาพที่ 1 พุทธประวัติตอนอัชบาลนิโครธ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-81 ห้องภาพที่ 3 พระเวสสันดรชาดก กำเนิดทศพรและทานกัณฑ์ (ขวา)

ภาพที่ 3-82 ห้องภาพที่ 6 ผนังทิศตะวันออก เขียนภาพพุทธประวัติตอนโปรดพุทธมารดา (ซ้าย)

ภาพที่ 3-83 ห้องภาพที่ 7 ผนังทิศเหนือ เขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก ภาพขบวนทหาร (ขวา)

ภาพที่ 3-84 ขบวนเรือทหาร

ภาพที่ 3-85 ผนังทิศเหนือ

รูปแบบในงานจิตรกรรมฝาผนังในวัดเมืองกาย จะเห็นได้ว่า รูปแบบเป็นจิตรกรรมฝาผนังพื้นบ้าน แต่มีการผสมผสานและการรับอิทธิพลทั้งแนวคิด การเขียน รูปทรงทั้งของไทย จีน และมอญ แต่ก็ยังคงสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในความเป็นจิตรกรรมฝาผนังแบบลาว จากลักษณะของการจัดวางภาพจะเห็นว่า การวางภาพมีระเบียบแบบแผนที่แตกต่างจากช่างไทย ซึ่งส่วนใหญ่นิยมวาดด้านหน้าเป็นภาพमारผจญ ด้านหลังเป็นไตรภูมิ และ ด้านข้างเป็นเทพชุมนุม ในขณะที่รูปแบบภายในพระอุโบสถนั้น เป็นการเขียนภาพอดีตพุทธเจ้าผนังด้านบนทั้ง 4 ด้าน ซึ่งจากหลักฐานการเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องพระอดีตพุทธเจ้านั้น เป็นแบบอย่างที่ยิมนมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ระยะแรก จนแม้ในระยะปลายก็ยังนิยมแต่ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ความนิยมภาพเขียนภาพพระอดีตพุทธประทับเรียงในแถวลดลง ยกเว้นเฉพาะวัดของชุมชนชาวมอญ ซึ่งศรัทธาแนบแน่นอยู่กับเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าเสมอมา จึงเขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้า เช่น จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี วัดชมพูเวก จังหวัดนนทบุรี รวมถึงวัดนายโรง เขตบางกอกน้อยกรุงเทพฯ (สันติ เล็กสุขุม, 2548, หน้า 194)

ดังนั้นการเขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้านี้อาจจะได้รับอิทธิพลในเรื่องแนวคิดจากกลุ่มคนมอญก็เป็นได้ เนื่องจากพื้นที่ในบริเวณนี้เป็นพื้นที่ของเส้นทางคมนาคม มีการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ โดยเฉพาะเส้นทางคลองท่าลาดที่สามารถล่องเรือออกมายังปากแม่น้ำเจ้าพระยาได้ และออกสู่แม่น้ำบางปะกง ดังนั้นผู้คนบริเวณนั้นนอกเหนือจากชุมชนลาวแล้ว ยังมีชุมชนคนไทย จีน และแขก ซึ่งอาจมีมอญรวมอยู่ด้วย ข้อสันนิษฐานอีกเหตุผลหนึ่งของการนำรูปแบบของจิตรกรรมเรื่องพระอดีตพุทธมาเขียนไว้เช่นนี้ อาจจะเป็นการรับแนวคิดและอิทธิพลมาจากเมืองหลวง โดยผ่านมาทางผู้นำกับแนวคิดความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนาแล้วนำมาผสมผสานกับคติของการเขียนภาพ

นอกจากรูปแบบการเขียนภาพด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการสอดแทรกภาพวิถีชีวิต สังคมของผู้คนในยุคหนึ่งปะปนอยู่ด้วย สังเกตได้จากการเขียนเครื่องแต่งกายของบุคคลภายในภาพ โดยเฉพาะการแต่งกายในการจัดขบวนริ้วทวาร ซึ่งเป็นการจัดขบวนที่พัฒนามาแบบอย่างไทย อิทธิพลที่สอดแทรกเข้ามาคือ อิทธิพลแบบอย่างของช่างจากรัตนโกสินทร์นั่นเอง

อีกหนึ่งอิทธิพลที่ส่งผลเห็นเด่นชัดในงานจิตรกรรมฝาผนังที่นี่ คือ การใช้ลวดลายศิลปะจีนที่แสดงออกในภาพพระอดีตพุทธ ลักษณะการเขียนเครื่องบูชาอย่างจีนเป็นอีกแบบอย่างที่ยังสืบเนื่องมาจากจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่รูปแบบการเขียนไม่ได้จัดครบถ้วนตามอย่างจีนเสียทีเดียว แต่น่าจะเป็นการจัดองค์ประกอบตามแบบอย่างของช่างลาว ในลักษณะของเครื่องบูชามากกว่า เครื่องเช่นไห้ว ภาพที่ปรากฏชัดจากอิทธิพลของศิลปะจีน คือ ภาพดอกพุทตาน หรือดอกโบตั๋น ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะจีน โดยดอกโบตั๋นนี้ถือเป็นสัญลักษณ์แทนคำว่า "ฮก" ซึ่งหมายถึง

วาสนา ความเป็นใหญ่ ยศถาบรรดาศักดิ์ นั้นเอง (อุษาวดี รัศมีวงศ์, 2527, หน้า 45) รวมไปถึงการเขียนภาพชาวจีนทั้งหญิงและชาย ซึ่งการแต่งกายที่แสดงถึงวิถีชีวิต และการอยู่ร่วมกันของชาวจีนที่มีบทบาทต่อชุมชน เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3-86 ลวดลายดอกไม้อิทธิพลศิลปะจีน พระอุโบสถเก่า วัดเมืองกาย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-87 การแต่งกายผู้คนชาวจีน พระอุโบสถเก่า วัดเมืองกาย (ขวา)

ภาพงานจิตรกรรมในพระอุโบสถวัดเมืองกายนี้ มีลักษณะการเขียนภาพเป็นแนวยาว ดูล้ำคล้ายกับการเขียนภาพพระเวส ซึ่งเป็นการเขียนภาพแนวยาวต่อกันจนจบ โดยจิตรกรรมใช้วิธีการเขียนภาพตามแนวยาว โดยมีเส้นคั่นภาพแต่ละตอนไว้ประมาณ 3 เส้นต่อ 1 ห้องภาพ เส้นที่คั่นไว้ อาจจะเขียนเป็นแนวยาว หรือทำเป็นเส้นลวดลายตกแต่ง ทำให้ภาพที่ปรากฏซ้อนเป็นชั้นประมาณ 3 ชั้นในแต่ละผนัง โดยไม่รวมภาพเหนือกรอบหน้าต่างที่เป็นภาพพระอดีตพุทธ และพระสาวก (สัญญา จันทรเหนือ, 2544, หน้า 43) โดยในรายละเอียดของภาพแล้ว จะเห็นได้ว่าเรื่องที่เขียนส่วนใหญ่ คือ เรื่องทศชาติ โดยนิยมเขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งในอุโบสถนี้เขียนไว้ถึง 11 กัณฑ์ และมีความสอดคล้องกันความนิยมในท้องถิ่นของชุมชนลาว มักนิยมการเทศน์มหาชาติ หรือเรื่องพระเวสสันดรในงานบุญประเพณีพระเวส ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้จึงเป็นเสมือนภาพประกอบให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราวได้มากขึ้น ซึ่งเป็นอีกหนึ่งของลักษณะลาวที่เด่นชัด

ในด้านภาพขององค์ประกอบในงานจิตรกรรมนั้น ส่วนมากช่างจะเน้นภาพบุคคลมากกว่าฉากหลัง ซึ่งการเขียนภาพบุคคลนั้นจะเขียนทั้งแบบอุดมคติ และเขียนในลักษณะที่ผสมผสานความเป็นธรรมชาติประกอบกัน ลักษณะท่าทางมีความอ่อนช้อยตามแบบพื้นบ้าน ภาพที่แสดงออกมีความสัมพันธ์กันในแต่ละกลุ่ม ส่วนสถาปัตยกรรม บ้านเรือนอาคาร วิหาร ปราสาท

ยังเขียนตามแบบลักษณะลาว คือ เป็นภาพ 2 มิติ รูปทรงแบน ไม่มีระยะใกล้ไกล และเขียนด้วยลายเส้นง่าย ๆ ไม่มีแสงเงาหรือมิติ จำลองแบบใกล้เคียงจากความเป็นจริง จากต่าง ๆ เน้นความเป็นธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเห็นการเขียนภาพที่มีลักษณะของการอยู่อาศัยตามลำน้ำ มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางน้ำ ทั้งด้านสังคม การค้า เช่น ภาพการเล่นเรือ เรือสำเภาซึ่งเป็นเรือสินค้า รวมทั้งเรือกลไฟ ภาพความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ตลอดจนผู้คน บ้านเรือน เป็นต้น

ภาพที่ 3-88 จิตรกรรมความสมบูรณ์ของธรรมชาติ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-89 จิตรกรรมวิถีชีวิตผู้คนและชาวบ้าน (ขวา)

ภาพที่ 3-90 ตัวอักษรธรรม

ภาพที่ 3-91 ตัวอักษรไทย

ลักษณะตัวอักษรที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ได้พบว่า มีการจารึกตัวอักษรไว้ในบนจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีทั้งตัวอักษรธรรมและตัวอักษรไทย โดยตัวอักษรธรรมมีลักษณะคล้ายตัวอักษรโบราณที่พบในภาคเหนือและภาพตะวันออกเฉียงเหนือ และมีใช้ในประเทศลาวด้วย โดยตัวอักษรนี้ถูกเรียกต่อมาว่า ตัวอักษรธรรมอีสาน ซึ่งมักใช้เป็นตัวอักษร

ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สำหรับข้อความตัวอักษรธรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถนั้นได้เขียนไว้แปลได้ว่า “พ่อบุญมามีศรัทธาสร้างลำนี” จึงเป็นไปได้ว่า มีชาวลาวที่มีฐานะและเป็นผู้ร่วมทำบุญสร้างในส่วนของงานจิตรกรรมและต้องการจารึกไว้ให้ปรากฏเป็นเกียรติแต่ตน จึงได้มีการจารึกไว้

ภาพที่ 3-92 ธงชาติมีรูปช้างอยู่ตรงกลาง จิตรกรรมฝาผนังวัดเมืองกาย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-93 เรือสินค้า จิตรกรรมฝาผนังวัดเมืองกาย (ขวา)

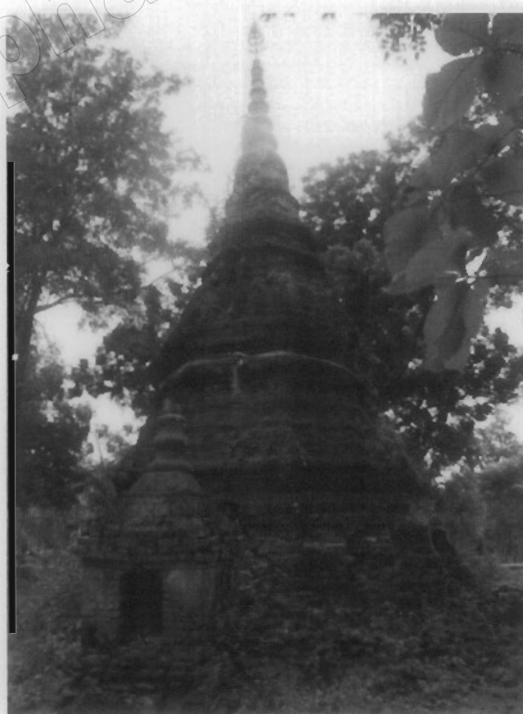
ส่วนอักษรไทยที่พบนั้นเป็นลักษณะของตัวอักษรที่นิยมเขียนในราวสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเขียนไว้ที่ฝาผนัง ไว้ว่า “สาธุ ๆ ผู้ข้าชื่อว่าพ่อคำแม่ตัน ลูกทุกคนพร้อมกันสร้างพระสามองค์นี้ ขอให้ผู้ข้ามีอายุยืนขึ้นร้อยปีแสนปีทุกคนเกิด ประการหนึ่งขอให้มียะลาอันสงฆ์มาก ๆ เกิด ประการหนึ่งขอให้ไปเกิดที่ดีถึงสุข สาธุ ๆ นิพพาน ปัจฉโย โหตุเม ฯ ” ซึ่งน่าจะเป็นครอบครัวที่ร่วมในการสร้างพระอุโบสถ และต้องการจารึกเป็นคำอธิษฐานไว้ตามคติความเชื่อของไทย

เนื่องจากลักษณะของภาพเขียนมีความแตกต่างในด้านองค์ประกอบ คติความนิยม และภาพที่ปรากฏซึ่งสามารถสะท้อนความเป็นอยู่ของสังคมในช่วงยุคสมัย โดยจากการศึกษาของสัญญา จันทร์เหนือ (2544, หน้า 52) ได้สันนิษฐานการกำหนดอายุของภาพเขียนจิตรกรรมภายในพระอุโบสถนี้ไว้ว่า น่าจะถูกเขียนขึ้นช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 ซึ่งหลักฐานที่เด่นชัดของการสันนิษฐานนี้ คือ ภาพธงชาติที่ปรากฏในงานจิตรกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นธงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ชักอยู่บนกระโดงเรือกลไฟ และธงชัยที่เป็นรูปสามเหลี่ยม ให้นำขบวนเสด็จพยุหยาตราของพระเวสสันดร ลักษณะของธงมีพื้นสีแดง และตรงกลางเป็นรูปช้างเผือกไม่ทรงเครื่องหันหน้าเข้าหาเสา ซึ่งเป็นลักษณะของธงชาติที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 (ดำรงราชานุภาพ, 2500, หน้า 47-48)

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดเมืองกายนี้ อาจกล่าวได้ว่า น่าจะมีการเขียนขึ้น โดยช่างพื้นบ้านมากกว่า 1 คน ด้วยลักษณะและความแตกต่างของรูปแบบในแต่ละส่วน โดยน่าจะ มีชาวลาวที่เรียนรู้ในเรื่องของอักษรธรรมอีสานและช่างไทย ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบ การเขียนและ ได้เห็นภาพจิตรกรรมจากเมืองหลวง โดยผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำบุญในงานเขียนภาพนั้น อาจจะมีผู้คน หลายชุมชนที่ใกล้เคียงเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ มีการเสนอแนะแนวคิด ความต้องการผสมผสานไปกับ รูปแบบ และแนวคิดของช่างพื้นถิ่น จึงได้งานจิตรกรรมที่มีหลากหลายของอิทธิพลที่ปรากฏ ซึ่ง ผสมผสานลักษณะกับเอกลักษณ์ความเป็นลาว ซึ่งยังสอดแทรกและสะท้อนอยู่ในจิตรกรรมฝาผนัง แห่งนี้

2.2 วัดมหาเจดีย์

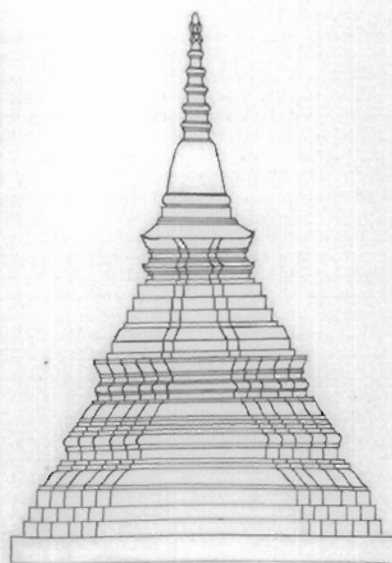
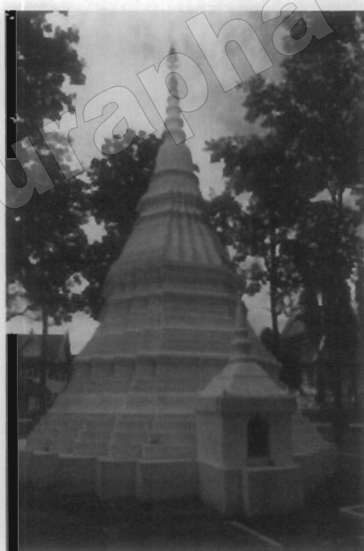
วัดมหาเจดีย์เดิมชื่อ วัดนอก เนื่องจากพื้นที่ในอดีตเป็นพื้นที่ป่า มีชุมชนตั้งอยู่ราย รอบวัดนี้ จึงถูกเรียกว่า วัดนอก หลักฐานการสร้างสันนิษฐานว่า ชาวลาวพวนอพยพจากหลวงพระ บาง เวียงจันทร์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2321 โดยพระอธิการฉนวน สิริปัญโญ ได้กล่าวว่า ชาวบ้าน ซึ่งเป็นลาวพวนนี้ พันเพเป็นเจ้า เป็นท้าว จึงได้สร้างวัดใหญ่โตกว่าวัดลาวในละแวกนั้นที่อพยพมาใน ช่วงเวลาเดียวกัน (สันติ เล็กสุขุม, 2538, หน้า 344) โดยสิ่งก่อสร้างภายในวัดที่น่าจะมีอายุเก่าตาม ข้อสันนิษฐาน มีเพียงเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างมีความสำคัญ ของวัด

ภาพที่ 3-94 เจดีย์ทรงระฆัง วัดมหาเจดีย์ ก่อนบูรณะ

จากคำบอกเล่าประวัติวัดเมื่อปี พ.ศ. 2419 ครั้งที่หลวงปู่ก้อย (พระครูวิมลญาณสุนทร) เป็นเจ้าอาวาส มีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญของวัด คือ เจดีย์ และอุโบสถ โดยกล่าวว่า อุโบสถในสมัยนั้นเป็นลักษณะของอุโบสถโถง โดยมีเสาไม้มุงหลังคาจาก ไม่มีฝาผนัง แต่ต่อมาได้มีการก่อสร้างและพัฒนาไปตามลำดับ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอุโบสถไปตามช่วงเวลา ส่วนเจดีย์นั้นได้มีการสร้างเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ ซึ่งลักษณะโดยรวมมีชุดฐานสูง ฐานแต่ละชั้น เอนลาดชันลดหลั่นกันขึ้นไปรับทรงระฆังขนาดเล็กด้านบน โดย สันติ เล็กสุขุม ได้กล่าวถึงลักษณะของเจดีย์รูปแบบนี้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับเจดีย์แบบอมกนอย (สันติ เล็กสุขุม, 2538, หน้า 344) ทำให้เชื่อว่าสมัยการสร้างเจดีย์องค์นี้ ชุมชนอมกนอยน่าจะมีส่วนและมีอิทธิพลสำคัญกับชุมชนนี้ และข้อสันนิษฐานอีกเหตุผลหนึ่ง คือ ลักษณะของเจดีย์ มีเค้าโครงของการรับแบบอย่างมาจากเจดีย์ในกลุ่มจากเมืองเวียงขวางและลักษณะเช่นนี้ เป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ที่ยังปรากฏในเมืองเวียงขวางที่คาดว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอมกนอยตั้งแต่แรกเริ่มตั้งแต่ในอดีต

นอกจากนี้ยังพบเจดีย์ทรงปรางค์ อีก 2 องค์ ซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งเชื่อว่าเจดีย์ทั้งสองนั้น เป็นเจดีย์บรรจุอัฐิ ซึ่งองค์หนึ่งบรรจุอัฐิของหลวงปู่ก้อย สร้างในปี พ.ศ. 2488 ส่วนอีกองค์หนึ่งน่าจะถูกรื้อสร้างขึ้นก่อน เป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิของเศรษฐีชาวจีนผู้หนึ่ง (อรวรรณ เทื่อน้อย, 2546, หน้า 10)

ภาพที่ 3-95 ภาพเจดีย์ทรงระฆัง ขนาดใหญ่ วัดมหาเจดีย์

ภาพที่ 3-96 ภาพลายเส้น เจดีย์ทรงระฆัง ขนาดใหญ่ วัดมหาเจดีย์ (เจดีย์ที่ปรากฏในชุมชนชาวพวน: กรณีศึกษาวัดมหาเจดีย์ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา และวัดแสงสว่าง อ.ศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี, 2546)

ลักษณะทางศิลปกรรมของเจดีย์

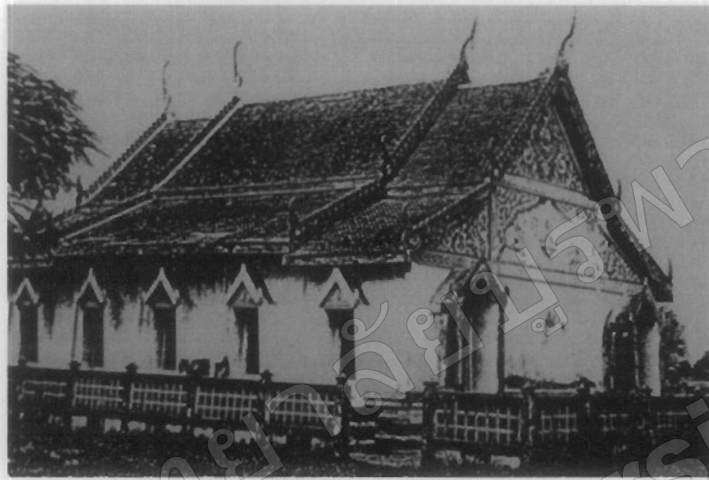
ลักษณะของเจดีย์องค์นี้ มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนฐาน เป็นลักษณะฐานยี่ดสูง เป็นฐานบัวลูกแก้ว 2 ฐานซ้อนกัน โดยน่าจะมีความสัมพันธ์กันกับฐานเจดีย์ของศิลปะล้านนา เพียงแต่ต่างกันที่ล้านนาเป็นลูกแก้วอกไก่ ซึ่งเจดีย์ที่ใช้ฐานบัวลูกแก้วนั้นไม่นิยมในศิลปะไทย แต่ในเจดีย์ลาวมีการใช้ลวดบัวที่เรียกว่า เส้นหวายผ่าซีก ซึ่งมีลักษณะคล้ายลวดบัวลูกแก้วประดับในฐานเจดีย์ควบคู่กับฐานลูกแก้วอกไก่ เช่น ฐานของพระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย ซึ่งการทำลักษณะบัวลูกแก้วในฐานของเจดีย์วัดมหาเจดีย์นี้ จึงอาจเป็นการดัดแปลงของช่างที่มาจากข้อสันนิษฐานดังกล่าว นอกจากนี้ในฐานที่ 2 ของฐานบัวลูกแก้ว ยังมีลักษณะพิเศษ คือ มีการลดส่วนบัวหวายและหน้ากระดานบนของฐานชุดแรก ตัดหน้ากระดานล่างของฐานชุดที่ 2 โดยแทนที่ด้วยลวดบัวหลายเส้น ซึ่งต่างจากการทำฐานบัวลูกแก้วอกไก่ของล้านนา โดยทั้งหมดนั้นอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมไม้ 20 โดยมีการปิดมุมฐานชุดนี้ให้อยู่กึ่งกลางส่วนฐาน เพื่อแบ่งสัดส่วนระหว่างส่วนฐานล่าง และส่วนกลางของเจดีย์ เป็นลักษณะที่ไม่ปรากฏในเจดีย์อื่น ๆ และมีการทำส่วนฐานให้มีมุมประธานใหญ่กว่ามุมย่อย

ส่วนกลางประกอบด้วยชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 1 ฐาน ซึ่งการทำลักษณะของลูกแก้วอกไก่นั้นเป็นแบบอย่างของลักษณะของศิลปะล้านนาที่นิยม ซึ่งมักจะทำ 3 ฐานรองรับองค์ระฆัง และมีอิทธิพลส่งผลต่อศิลปะลาว แต่ในเจดีย์องค์นี้มีกลับมีเพียง 1 ฐาน จึงน่าจะเป็นการคลี่คลายรูปแบบ โดยการลอกเลียนและดัดแปลงมาจากเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมในศิลปะอยุธยา ที่มีการทำฐานลูกแก้วอกไก่ ซึ่งได้ถูกปรากฏให้เห็นในรูปแบบของธาตุลาว นอกจากนี้ยังมีลักษณะเอกลักษณ์ของฐานที่เรียกว่า ฐานบัวงอน ซึ่งเป็นที่นิยมมากในการสร้างเจดีย์ในศิลปะลาว และถูกสะท้อนออกมาจากฝีมือการสร้างของช่างพื้นบ้าน สำหรับองค์ระฆังที่ต่อขึ้นไปนั้นมีขนาดเล็ก เรียบไม่มีลวดลายประดับ ต่อจากองค์ระฆัง ไม่มีบัลลังก์รองรับส่วนยอด โดยบริเวณส่วนยอดทำเป็นปล้องไฉน หรือวงแหวนประดับบ้าง ๆ กัน จำนวน 5 ชั้น ดูเหมือนบัวทรงกลมเถาในศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ที่ค่อนข้างห่างกัน ต่อด้วยกลีบบัว ลูกแก้ว และปลี ยอดบนสุดประดับด้วยฉัตร

ด้านข้างของเจดีย์นี้ ยังมีการทำอุบมุง ซึ่งเป็นชื่อเรียกของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่พบกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และลาว โดยเป็นลักษณะเฉพาะของอาคารที่ถูกสร้างตามความเชื่อของกลุ่มชนในวัฒนธรรมล้านนา-ล้านช้าง ถือเป็นสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา โดยอุบมุงในวัดมหาเจดีย์นี้ ตั้งอยู่ติดกับเจดีย์ทางทิศตะวันออก โดยเป็นฐานต่อเชื่อมกับฐานขององค์เจดีย์ มีลักษณะเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังทึบทั้ง 3 ด้าน

ด้านหน้าเจาะช่องเป็นทางเข้า ชั้นหลังคามีการซ้อนลดหลั่นกัน บริเวณมุมสันหลังคา

มีการประดับคล้ายแผ่นสามเหลี่ยม ทำให้ส่วนของหลังคาดูมีความอ่อนโค้ง ส่วนยอดทำเป็นปล้องไฉนห่าง ๆ เป็นวงแหวนตอขึ้นไปคล้ายกันกับของเจดีย์ ด้านในอุ้มมุงไม่ปรากฏรูปเคารพอื่นใด แต่อาจจะเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพในครั้งอดีต หรือเป็นที่วางของเครื่องสักการะ (อรรณพ ชื่อน้อย, 2546, หน้า 25)

ภาพที่ 3-97 ภาพพระอุโบสถเก่า วัดมหาเจดีย์ (สันติ เล็กสุขุม, 2535)

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถเก่า

พระอุโบสถของวัดมหาเจดีย์นี้แต่เดิม คือ พระอุโบสถเก่า ปัจจุบันถูกรื้อลงแล้ว จากภาพถ่ายเก่าจะเห็นว่า มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบหลังคาทำเป็นทรงจั่ว มีการลดทอนหลังคาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ให้สั้นลงกลายเป็นหลังคา 2 ชั้น ผังมีลักษณะค่อนข้างเตี้ย คล้ายลิ้นบ้านอีสาน ผังด้านหน้ามีประตูทางเข้า 2 ด้าน ทำเป็นซุ้มประตูทางเข้า ผังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างด้านละ 5 ช่อง ทุกช่องประดับด้วยซุ้มกรอบหน้าต่างด้านบน หน้าบันเป็นลายครุฑ เครื่องล่ายอง ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ ตามแบบรัตนโกสินทร์

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

หลังจากการรื้อพระอุโบสถเก่าก็ได้สร้างพระอุโบสถใหม่ ในพื้นที่ซึ่งเป็นบริเวณเดิม โดยสร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2544 พระอุโบสถใหม่นี้ใช้โครงสร้างรูปแบบภายนอกเลียนแบบลิ้น ทรงไทลื้อ โดยมีรูปแบบของหลังคาสองชั้น ชั้นบนเป็นหลังคาทรงจั่วหรือทรงปั้นหยา ชั้นล่างเป็นหลังคาปีกนกแบบคลุมรอบลิ้นทั้งสี่ด้าน มีส่วนต่อยอดยกสูงอาจจะเป็นแผงไม้หรือปูน ที่เรียกว่า คอสอง เชื่อมระหว่างหลังคา ซึ่งสำหรับอุโบสถหลังนี้ใช้ลักษณะของผนังปูนกรุกระจกใส เป็นตัวเชื่อม ผังมีลักษณะสูง เหนือสันหลังคาทำแผ่นปูนขนาดเล็กใช้เป็นฐานเพื่อรองน้ำ คล้ายคลึงกับ

ลักษณะการทำซ้อฟ้ากลางสันหลังคาในศิลปกรรมลาว ซึ่งเป็นคติสัญลักษณ์ในเรื่องแนวคิดความเป็นศูนย์กลางจักรวาล ที่แสดงออกผ่านงานช่าง ประติมากรรมต่างเจาะช่องเป็นวงโค้งทรงบันแถลง หรือทรงกลีบบัว บนประตู หน้าต่างทำด้วยไม้แกะสลักเขียนสีเป็นลวดลาย สวยงาม มีบันไดทางขึ้นสองด้าน ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หั้วบันไดประดับด้วยสิงห์ปูนปั้นแบบปัจจุบัน

ภาพที่ 3-98 อุโบสถใหม่ วัดมหาเจดีย์

ภาพที่ 3-99 ลักษณะของประตูและหน้าต่าง อุโบสถใหม่ วัดมหาเจดีย์

จากรูปแบบของพระอุโบสถนี้จะเห็นได้ว่า มีการสร้างเลียนแบบด้วยการผสมผสานแบบอย่างลาวในงานศิลปกรรมโดยการปรับประยุกต์รูปแบบ และการเลือกใช้วัสดุในปัจจุบัน ตามความนิยมของช่าง เช่น การใช้สลักแก้ววางเรียงเพื่อให้เป็นช่องแสงระหว่างผนัง เป็นการแก้ปัญหาในเรื่องของแสงภายในอุโบสถ รวมทั้งลักษณะของการวางสิงห์ปูนปั้นบริเวณราวบันได ก็

มิได้หมอบราบตามแบบดั้งเดิม แต่เป็นการใช้วิธีวางตั้ง ขาดความสมดุลของน้ำหนักระหว่างราวบันไดและสิ่งที้นำมาวาง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ ลักษณะของช่างที่ไม่ได้มีกฎระเบียบตายตัวของ การก่อสร้าง ในการเลียนแบบลักษณะผังเดิม แต่เพียงรับลักษณะโครงสร้างเพื่อให้เห็นแบบอย่างที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นลาวในงานศิลปกรรมของชุมชนเท่านั้น จึงเกิดรูปแบบของงานศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองแบบใหม่ ที่ส่งผลต่อการศึกษางานศิลปกรรมในอนาคต

2.3 วัดเตาเหล็ก

วัดเตาเหล็ก (วัดศรีธาตุ) วัดเก่าแก่ที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลพนมสารคาม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณปี พ.ศ. 2367 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ชาวบ้านแถบนี้อพยพมาจากบ้านลานช้าง ที่เมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณติดกับแม่น้ำท่าลาด และสร้างจนเป็นชุมชนขึ้น เมื่อตั้งบ้านเรือนเรียบร้อยแล้ว จึงได้สร้างวัดประจำหมู่บ้านไว้เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อลวง (พระทศพลดลศรีเวียงวโรดม) พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยขนาดหน้าตักกว้าง 19 นิ้ว สูง 18 นิ้ว และหลวงพ่อสัมฤทธิ์ ที่ได้นำมาแต่เมืองเวียงจันทน์ วัดเตาเหล็กนี้มีความสำคัญถือว่า เป็นวัดเก่าแก่ในคુંน้ำท่าลาดและเป็นสถานที่ใช้ในพิธีค้ำน้ำพิพัฒน์สัตยามาแต่อดีต ภายในอุโบสถมีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่เหลืออยู่ และด้านนอกก็มีจิตรกรรมฝาผนังแบบที่นิยมวาดในลัทธิอีสานเช่นกัน สันนิษฐานว่าจิตรกรรมด้านนอกส่วนบนเป็นการวาดยุคหลัง เพราะมีร่องรอยของการวาดทับจิตรกรรมเดิม นอกจากนี้ยังมีธาตุเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนแบบธาตุลาว ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

ภาพที่ 3-100 ศาลาหอฉันและพระธาตุ บริเวณวัดเตาเหล็กในอดีต (ซ้าย)

ภาพที่ 3-101 พระอุโบสถเก่าก่อนการบูรณะ (ขวา)

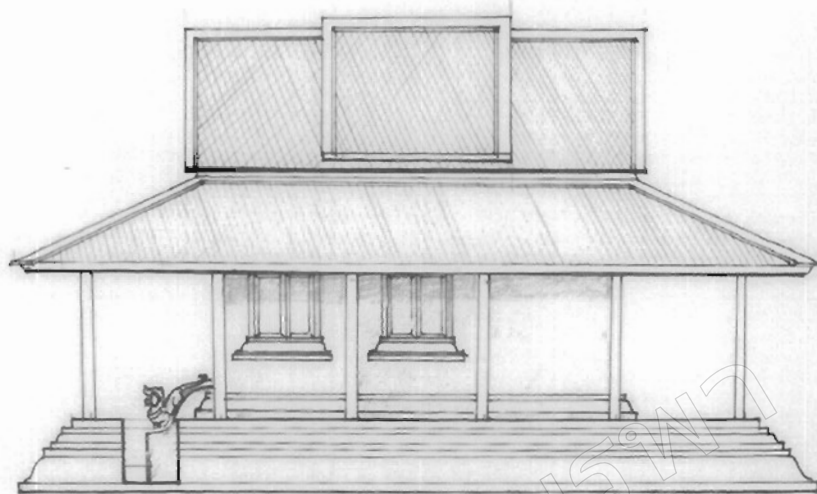
ภาพที่ 3-102 หลวงพ่อหลวง (พระทศพลดลศรีเวียงวโรดม) พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย

ในข้อสันนิษฐานอีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับที่มาของชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดเตาเหล็กนั้น อาจเพราะชาวบ้านที่อพยพมาจากเวียงจันทน์นั้นอาศัยภูมิปัญญาเดิมมาประกอบอาชีพตีเหล็กหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากพบหลักฐานเศษตะกรันเหล็กในบริเวณชุมชนแห่งนี้

การสร้างพระอุโบสถหลังเก่านั้น จากข้อมูลที่เคยถูกเขียนไว้ที่ผนังด้านหลังพระประธานในอุโบสถมีความว่า สร้างโดยพระทศพลดลศรี เวียงวโรดม ซึ่งเป็นชาวเวียงจันทน์ คาดว่าน่าจะอพยพมาในครั้งนั้น ต่อมาอุโบสถนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2494 สันนิษฐานว่า ช่างอาจขาดความรู้ความเข้าใจ จึงทำให้รูปแบบและภาพงานจิตรกรรมฝาผนังนั้นเสียหายไปบางส่วน ต่อมาหลังจากกรมศิลปากรได้มาสำรวจ จึงได้ขึ้นทะเบียนไว้ในปี พ.ศ. 2544 และได้มีการซ่อมบูรณะอย่างเป็นทางการอีกครั้งในปี พ.ศ. 2556

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถเก่า

ลักษณะของพระอุโบสถ หันหน้าไปทางลำน้ำ ซึ่งเป็นทิศตะวันออก โดยสร้างเป็นพระอุโบสถขนาดเล็กก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงจั่วซ้อนชั้นแบบเชียงขวาง หรือที่เรียกว่า เทิบซ้อน มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ส่วนหน้าบันทำเรียบมีชานจั่ว มีปีกนกคลุมโดยรอบ ได้รับการบูรณะเปลี่ยนเครื่องมุงเป็นกระเบื้องทั้งหลัง มีเสาไม้ทรงเรียวรับหลังคาปีกนกตลอดทั้ง 4 ด้าน บันไดขึ้นบัน เป็นรูปสิงห์แบบศิลปะพื้นบ้าน ส่วนผนังด้านใน ด้านทิศใต้ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านและภาพสัตว์ ซึ่งน่าจะเป็นภาพขบวนอพยพของชาวลาวในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งคาดว่าเป็นของเดิมวาดเมื่อครั้งช่วงสร้างอุโบสถ ส่วนด้านซ้ายของพระประธาน และมีภาพเขียนพระพุทธรูปเหลืออยู่

ภาพที่ 3-103 ลายเส้น สิมเก่าวัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 3-104 สิมเก่าวัดเตาเหล็ก ในปัจจุบัน (ซ้าย)

ภาพที่ 3-105 ภาพเขียนพระพุทธรูปหลังพระประธาน (ขวา)

รูปแบบดั้งเดิมของงานจิตรกรรมฝาผนังนี้ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นรูปแบบของวิถีชีวิตชาวบ้าน ภาพสัตว์ที่เป็นพาหนะในการรบ และนำมาใช้งาน เช่น ช้าง ม้า วัว เป็นต้น โดยภาพในจิตรกรรมที่เหลืออยู่ เมื่อศึกษาจากลายเส้นที่ปรากฏสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นลักษณะของขบวนอพยพของชุมชน โดยมีสัตว์ใช้เป็นพาหนะหลากหลาย เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย และมีทั้งการขี่บนนั่งพักและแบบเตรียมพุ่งไปข้างหน้า มีการเขียนธงร่วมด้วย น่าจะเป็นเรื่องราวการเดินทางเข้ามาของชุมชน รวมถึงบรรยายลักษณะวิถีชีวิตระหว่างทาง ซึ่งยังมีภาพของสิงห์เข้ามาแทรกด้วย ส่วนทางด้านฝีมือช่างนั้นคาดว่า คงจะไม่ใช่ช่างพื้นบ้านโดยทั่วไป เพราะมีน้ำหนักของลายเส้นและ

สัดส่วนของภาพค่อนข้างสมดุล อาจจะเป็นช่างที่เรียนรู้สัดส่วนวิธีการเขียนจากช่างพื้นเมืองที่มีฝีมือ อีกทั้งวัดนี้เป็นวัดเก่าที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นสถานที่ที่ดื่มน้ำพัฒน์สัตยามาแต่อดีต ดังนั้น อาจสันนิษฐานว่า จิตรกรรมในพระอุโบสถนี้น่าจะเขียนขึ้นในช่วงเดียวกับการสร้างวัด ราวปี พ.ศ. 2367 ปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 3-106 วิถีชีวิตในงานจิตรกรรมฝาผนัง วัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 3-107 งานประดับปูนปั้นนูนต่ำด้านหน้าพระอุโบสถก่อนบูรณะ (ซ้าย)

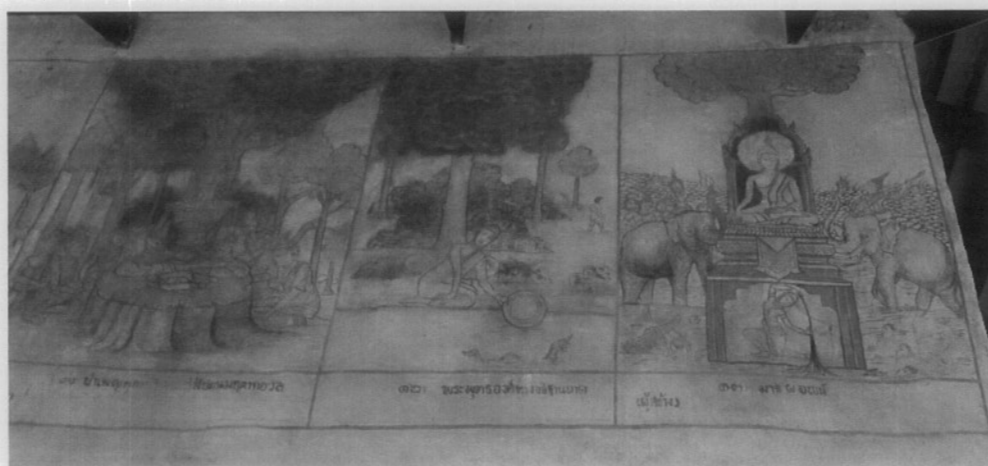
ภาพที่ 3-108 จิตรกรรมฝาผนังด้านหน้าพระอุโบสถ (กลาง)

ภาพที่ 3-109 จิตรกรรมฝาผนังด้านข้างพระอุโบสถ (ขวา)

ด้านนอกพระอุโบสถมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งจะเป็นยุคหลัง โดยภาพส่วนบนเริ่มจากด้านหน้าเหนือประตู ซ้ายและขวา เขียนลวดลายซุ้มประดับ มีการเขียนภาพนาง

เมฆล่อแก้วและรามสูรขว้างขวาน ไว้ตรงมุมทั้งซ้ายขวา ด้านบนตรงกลางระหว่างซุ้มประตู มีจารึกเป็นภาษาบาลีที่ค่อนข้างเลือน และคำแปลภาษาไทย อ่านได้ว่า “ความเชื่อมั่น อันชนทั้งหลายพึงไว้แล้ว ซึ่งเป็นของแน่นอนในโลก” ซ่อม ปี พ.ศ. 2494 (ปัจจุบันบูรณะล่าสุดได้ทาสีทับข้อความไปแล้ว) ด้านหน้ายังมีและมียานประดับเป็นงานประติมากรรมนูนสูงรูปเจ้าชายสิทธัตถะประทับยืนถือพระขรรค์ตัดพระเมาลี อยู่ระหว่างช่องประตูทางเข้า

ส่วนผนังด้านข้างและด้านหลังโดยรอบนั้น มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการเขียนใหม่ในช่วงของการซ่อมบูรณะครั้งแรกราวปี พ.ศ. 2494 โดยเขียนทับจิตรกรรมฝาผนังดั้งเดิม ให้เรื่องราวอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมด้านบนสุด ด้วยการเรียงลำดับเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ลักษณะการเขียนแบ่งเป็นช่อง ๆ และใส่หมายเลขกำกับ ตั้งแต่ช่องที่ 1 ถึง 20 เริ่มจากประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน โทนสีส่วนใหญ่ใช้เป็นสีวรรณะเย็น รอบหน้าต่างเขียนเป็นลวดลายฐานและกรอบซุ้มประดับหน้าต่างสวยงาม การบูรณะในช่วงนั้นได้ปรับเปลี่ยนลักษณะของการเขียนภาพงานจิตรกรรม โดยเขียนเรื่องราวของภาพพุทธประวัติพระพุทธเจ้า ในลักษณะคล้ายคลึงรูปแบบการเขียนภาพงานสิ่งพิมพ์ ผลงานการวาดของ พระเทวาภินิมมิตร (ฉายาเทียมศิลป์) เป็นศิลปินในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ซึ่งภาพเหล่านี้วาดและจัดพิมพ์ขึ้น พ.ศ. 2480-2490 โดยประมาณ โดยภาพพุทธประวัติเป็นวิธีการพิมพ์หิน คือ ใช้หินเป็นแม่พิมพ์กดลงกระดาษ เพื่อให้ได้รูปภาพตามต้องการ โดยพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งในสมัยนั้นเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่นมีความเจริญ โดยเป็นผลงานของสำนักงาน ส. ธรรมภักดี จากลักษณะการวาดของจิตรกรรมชุดนี้จึงทำให้มีการเลียนแบบอย่างแพร่หลาย และส่วนหนึ่ง คือ รูปแบบที่ปรากฏในการซ่อมบูรณะจิตรกรรมผนังด้านนอกของวัดเตาเหล็กนั่นเอง

ภาพที่ 3-110 จิตรกรรมฝาผนัง ด้านนอกส่วนบน วัดเตาเหล็ก ฉะเชิงเทรา

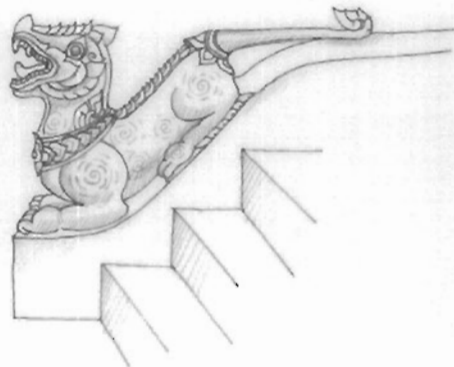

ภาพที่ 3-111 ผลงานการวาดของ พระเทวาภินิมิตร (ฉาย เทียมศิลปชัย)

ต่อมาจากการบูรณะครั้งล่าสุดของกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2556 ทำให้ภาพจิตรกรรมดั้งเดิม ซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนล่างของผนังด้านนอก มีความเด่นชัดขึ้น ลักษณะเป็นภาพจิตรกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะด้วยการเขียนภาพที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ และเนื่องจากสัดส่วนของภาพที่ปรากฏนั้น กั้นพื้นที่ผนังค่อนข้างมากจึงเป็นการเขียนต่อเนื่อง โดยเป็นภาพหญิงสาวชาวบ้านนั่งขึ้น ห่มสไบมีสุนัขเดินตาม ถัดมาเป็นภาพคล้ายเทวดาที่มีสัดส่วนเล็กกว่ากำลังอุ้มคนที่มีขนาดตัวเล็กไว้ในอ้อมแขน และด้านขวาสุดปรากฏภาพสุนัขเต็มตัว และภาพหญิงสาวขนาดใหญ่ ซึ่งการเขียนภาพนี้สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นลักษณะของเรื่องเล่านิทานชาดก หรือวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีคติในทางพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า การเขียนภาพแบบพื้นบ้านนั้น เรื่องราวมักเขียนต่อเนื่อง จะเลือกเฉพาะภาพเด่นที่เป็นเนื้อเรื่องหลักมาเขียน ไม่มีรายละเอียดของบรรยากาศรอบข้างมากนัก โทนสีส่วนใหญ่เป็นสีแดง น้ำเงิน และรายละเอียดของภาพมีไม่มาก นอกจากนั้นบริเวณทางขึ้นบันไดมีรูปสิงห์ปูนปั้นประดับที่หัวบันไดทั้งซ้ายขวา

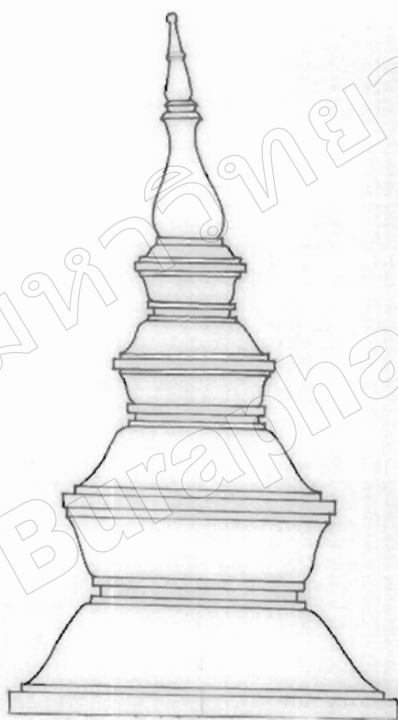

ภาพที่ 3-112 จิตรกรรมฝาผนัง ด้านนอกแบบดั้งเดิม วัดเตาเหล็ก จะเชิงเทรา

ภาพที่ 3-113 ภาพลายเส้นสิงห์ประดับหัวบันได

ภาพที่ 3-114 สิงห์ประดับหัวบันได

ภาพที่ 3-115 ลายเส้นธาตุ วัดเตาเหล็ก (ซ้าย)

ภาพที่ 3-116 ธาตุเตาเหล็ก หลังการบูรณะตามลักษณะของศิลปกรรมล้านช้าง (ขวา)

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระธาตุ

ลักษณะพระธาตุที่วัดเตาเหล็ก เป็นพระธาตุขนาดเล็กซึ่งมีลักษณะเดียวกับธาตุอีสานในกลุ่มฐานต่ำ โดยฐานจะทำเป็นแท่นเตี้ยไม่เน้นความสำคัญ ธาตุรูปแบบนี้เป็นธาตุที่ถูกรพบโดยทั่วไปบริเวณภาคอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขงและในเขตเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นลักษณะของ

ศิลปกรรมล้านช้าง โดยมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของเรือนฐานบ้าง ตามแบบฝีมือของช่างพื้นถิ่น เจดีย์ที่วัดเตาเหล็กนี้มีลักษณะของฐานต่ำ โดยฐานจะทำเป็นแท่นเตี้ยไม่เน้นความสำคัญ มีการก่อเป็นเอวชั้น แบบบัวคว่ำและบัวหงาย (วิโรฒ ศรีสุโร, 2539, หน้า 12)

องค์ประกอบของโครงสร้างเจดีย์วัดเตาเหล็กนั้น เรือนธาตุอยู่ในผังฐานสี่เหลี่ยม ด้านล่างสุดเป็นฐานเตี้ยต่อด้วยฐานบัวคว่ำ ส่วนเรือนฐานประกอบด้วย ชุดฐานบัวซ้อนกัน 2 ชุด คือ บัวหงาย เส้นลวด ท้องไม้ บัวคว่ำ มองดูเหมือนเป็นลักษณะของการทำบัวหงายบัวคว่ำประกบซ้อนต่อกัน คั่นด้วยท้องไม้ ส่วนยอดของเจดีย์เป็นทรงบัวเหลี่ยม เรียวคอดขึ้นไปหาปลายยอด การทำธาตุรูปแบบเช่นนี้ ส่วนใหญ่มักสร้างเป็นกลุ่มธาตุบริวาร ธาตุบริวารรอบองค์พระธาตุ หรือเจดีย์ราย โดยสร้างไว้เป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิของบุคคลสำคัญ

ภาพที่ 3-117 หลวงพ่อสัมฤทธิ์ พระพุทธรูปศิลปะลาว วัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 3-118 ลายเส้นหลวงพ่อสัมฤทธิ์ พระพุทธรูปศิลปะลาว วัดเตาเหล็ก

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปองค์นี้ ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวลาวพวนนำมาเมื่อคราวอพยพ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก หน้าตักกว้างประมาณศอกเศษ ปางมารวิชัย นั่งขัดสมาธิราบ โดยมีลักษณะเด่นของพระพุทธรูปล้านช้างที่สร้างในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ที่ค่อนข้างลงตัวนั้น คือ พระพักตร์ป้อม พระนลาฏกว้าง และพระหนุเหลี่ยมเล็กน้อย มีกรอบพระพักตร์ (ไรพระศก) เป็นเส้นเล็ก ๆ พระศกเล็กแบบหนามขนุน รัศมีเป็นเปลว พระรัศมีจะเป็น

เปลวใหญ่มากถ้าเทียบกับสัดส่วนของพระรัศมีกับองค์พระ พระชนงโคงมักทำเป็นสัน พระเนตรเปิด มีอัญมณีประดับที่พระเนตรทั้ง 2 ข้าง พระนาสิกใหญ่และมีสันพระนาสิกเป็นสันคม ปลายพระนาสิกเล็กและโด่ง พระโอษฐ์แย้ม ริมพระโอษฐ์บนหนา แสดงเส้นรอบพระโอษฐ์ทั้งสองข้าง และมีสันที่เชื่อมต่อมาจากพระนาสิก ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปยุคนี้คือ พระกรรณจะใหญ่ พระวรกายค่อนข้างอวบ ป้อม เตี้ย ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน พระศอเป็นปล้องทำเป็นเส้นนูนขึ้นมา 4 ปล้อง สังฆาภิมีลวดลายฐานพระพุทธรูปด้านหลังมีจารึกเป็นอักษรลาว ซึ่งฐานเป็นฐานไม้แกะสลักรูปแปดเหลี่ยมตามความนิยมของพระพุทธรูปลาว

2.4 วัดนาเหล้าบก

วัดนาเหล้าบก ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สันนิษฐานว่า ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2375 โดยชาวบ้านวัดนาเหล้าบก ซึ่งเป็นผู้อพยพมาจากบ้านลาวพวน นครจำปาศักดิ์ เมื่อ พ.ศ. 2340-2395 ได้ร่วมกันสร้างขึ้น และตั้งชื่อวัดนาเหล้าบกตามชื่อหมู่บ้าน ปัจจุบันวัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2525

สิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจภายในวัด คือ พระอุโบสถมี 2 หลัง ได้แก่ พระอุโบสถใหม่ ที่สร้างในปี พ.ศ. 2521 และพระอุโบสถเก่า สันนิษฐานว่า สร้างในช่วงของพระอธิการสิงห์เป็นเจ้าอาวาส ราวปี พ.ศ. 2475-2485 พระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมเขียนสีที่ผนังด้านนอกและรูปแบบของโครงสร้างสิมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะญวน

ภาพที่ 3-119 ด้านหน้าพระอุโบสถเก่า

ภาพที่ 3-120 ด้านหลังพระอุโบสถเก่า

ภาพที่ 3-121 ด้านในหลังคาผุพังเสียหาย และมีพระประธานตั้งอยู่

ภาพที่ 3-122 จิตรกรรมภาพเขียนลายประดับกรอบและซุ้มประตูด้านใน

ภาพที่ 3-123 เสาารอบพระอุโบสถ

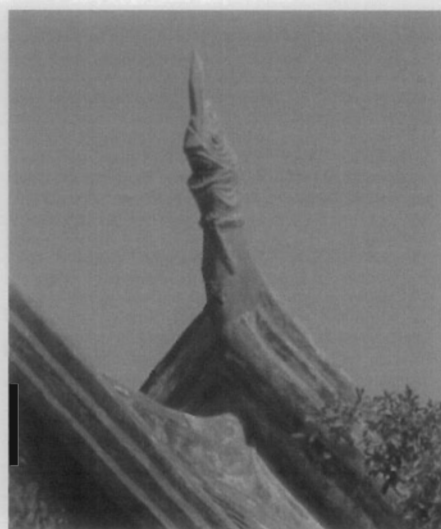
ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถเก่า

อุโบสถเก่าลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ก่อผนัง ฐานและผนังทั้งหมดก่ออิฐฉาบปูนพื้นบ้าน ฐานตัวเรือนเป็นฐานบัวคว่ำคว่ำด้วยลูกแก้วอกไก่ ด้านหน้าและด้านหลังทำลักษณะมุขลดแบบมีเจดีย์ ก่อผนังที่บิเเจาะช่องทำเป็นบันไดทางขึ้นด้านข้างทั้งซ้าย-ขวา ซึ่งบริเวณมุขนอกจากช่องเป็นประตูทางขึ้นทั้ง 2 ข้างแล้ว ผนังด้านหน้ายังเจาะช่องหน้าต่าง 3 ช่อง โดยตกแต่งซุ้มด้านบนต่อเนื่องเป็นวงโค้ง เขียนด้วยลวดลายภาพครุฑ ในช่องครึ่งวงกลมและลวดลายดอกไม้ ใบไม้เป็นกรอบซุ้มด้านบน เหมือนกันทุกช่อง

ด้านบนหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ทรงจั่ว ปูกระเบื้อง ปัจจุบันส่วนบนได้พังลงมาเหลือเพียงหลังคาคลุมเฉพาะมุขด้านหน้าและด้านหลังเท่านั้น จากโถงมุขด้านในทำประตูชั้นใน ทางเข้าซ้ายขวา มีการเขียนจิตรกรรมลวดลายกระจังต่อดอกที่เสาประดับกรอบประตูและซุ้มประตูเป็นลวดลายพญานาค หน้าบันซุ้มเป็นลายเทพพนมและลายพันธุ์พฤกษา โดยใช้สีในโทนวรรณะเย็น ส่วนผนังด้านข้างของพระอุโบสถ เจาะเป็นช่องหน้าต่าง มีบานหน้าต่างเปิดปิด 3 ช่อง ผนังด้านนอกเขียนภาพตกแต่งเป็นลายเสาประดับและซุ้มกรอบหน้าด้าน เช่นเดียวกับซุ้มประตูทางเข้าด้านใน หน้าบันด้านหลังของอาคารมีภาพจิตรกรรมเขียนสีเป็นรูปพระอินทร์ ทรงช้างเอราวัณ มือถือพระขรรค์และจักร ส่วนหน้าบันด้านหน้าลบล้างเกือบทั้งหมด รอบพระอุโบสถมีเสมารายล้อมทั้ง 8 ทิศ โดยทำเป็นลักษณะของเสมาโปร่ง ซึ่งเสมาด้านหน้าอุโบสถหักหายไปเหลือเฉพาะเพียงส่วนฐาน

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของอุโบสถวัดนาเหล้าบักนี้ มีโครงสร้างของศิลปกรรมที่รับอิทธิพลช่างญวน ซึ่งเอกลักษณ์ของสิมญวนนั้นมักมีลักษณะของสิมก่อผนังอิฐฉาบปูน แผ่นผนังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นิยมทำเฉลียงรอบทั้ง 4 ด้าน อาจมีทั้งมุขหน้าและหลังหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ด้านในมีห้องเพียงห้องเดียวสำหรับทำสังฆกรรม เจาะช่องหน้าต่างผนังด้านข้างละ 2-3 ช่องโดยมีโครงสร้างหลังคาจั่วซ้อนชั้น ผนังก่ออิฐฉาบปูนรับโครงสร้าง หลังคาไม่มีเสารับน้ำหนักภายในการตกแต่งอาคารที่เป็นลักษณะเด่น คือ นิยมทำซุ้มประตู และหน้าต่างโค้งมน บางแห่งทำเป็นช่องหน้าต่างรูปโค้งระหว่างเสารอบนอกที่ใช้รองรับโครงสร้างหลังคาส่วนเฉลียง หน้าบันก่ออิฐฉาบปูนเรียบ ตกแต่งด้วยลายปูนปั้น เช่น รูปดอกไม้ ใบไม้ พระพุทธรูป ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งเห็นได้จากการทำซุ้มประตูหน้าต่างมุขเฉลียงเป็นวงโค้ง (สุวิทย์ จิระมณีกุล, 2533, หน้า 233)

จากลักษณะของญวนเมื่อนำมาเทียบเคียงกับรูปแบบของอุโบสถวัดนาเหล้าบักสังเกตได้ว่า มีการดัดทอนรายละเอียดของเครื่องหลังคาออก โดยนำลักษณะปูนปั้นรูปสัญลักษณ์ซึ่งเป็นอิทธิพลจากจีนเข้ามาแทนที่ จากคติความเชื่อแห่งรูปสัญลักษณ์ในเชิงช่าง ญวนมักถูกแสดงออกผ่านรูปสัตว์ในลัทธิความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมจีนเป็นกระแสหลัก ซึ่งเป็นคติเรื่องความเป็นมงคล เช่น กิเลน คือ สัญลักษณ์ของความดีความอุดมสมบูรณ์ หรือหมายถึงอำนาจวาสนาและความมั่นคง โดยโครงสร้างหลังคาที่เหลือจะเห็นบริเวณในบริเวณคันทักของมุขที่ต่อออกมา มีงานปูนปั้นรูปคล้ายรูปสิงโตที่ปลายสุดและด้านบนมีการปั้นปูนช่อฟ้าปั้นเป็นรูปเศียรนาค

ภาพที่ 3-124 ปูนปั้นรูปสิงโตบนหลังคาสิมวัดนาเหล้าบัก

ภาพที่ 3-125 ปูนปั้นรูปเศียรนาคบนหลังคาสิมวัดนาเหล้าบัก

ผนังด้านนอกบริเวณหน้าบัน รวมทั้งบริเวณซุ้มประดับกรอบประตู และหน้าต่างของ อุโบสถวัดนาเหล้าบกใช้วิธีการตกแต่งโดยเขียนภาพจิตรกรรม โดยผนังหน้าบันทั้งด้านหน้าและ ด้านหลังนั้นเขียนเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณนั้นน่าจะเป็นคติความเชื่อค่านิยมอย่างลาว เนื่องจากการใช้สัญลักษณ์ช้างเอราวัณ มีนัยยะทางประติมานวิทยาได้หลากหลายอย่าง เช่น การ เป็นตัวแทนระบอบการปกครองที่กษัตริย์เปรียบดังสมมุติเทพจึงมีเครื่องหมายนี้เปรียบดังพาหนะ ของพระอินทร์ และแทนความหมายของการรวบรวมสามอาณาจักรล้านช้างไว้เป็นหนึ่งเดียวกัน อันได้แก่ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง จำปาสัก รวมทั้งความเชื่อที่ว่า ช้างเอราวัณเป็นช้างที่ทรง อิทธิฤทธิ์ที่สุดเหมาะสมกับชื่อของล้านช้างเป็นที่สุด ซึ่งตัวอย่างมีปรากฏสัญลักษณ์นี้ ในวัดองค์ที่อ มหาวิหาร เวียงจันทน์ที่ โดยทำหน้าบันแกะสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เช่นเดียวกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ด้วยลักษณะรูปแบบโครงสร้างอาคารและการตกแต่งของอุโบสถ แห่งนี้มีความแตกต่างจากรูปแบบของสิมโป่งและสิมก่อผนังทึบแบบดั้งเดิม จึงกล่าวได้ว่า เป็นอีก หนึ่งของรูปแบบสิมก่อผนังแบบดั้งเดิมที่มีการผสมผสานด้วยอิทธิพลของศิลปะแบบญวน ด้วย ฝีมือช่างของการร่วมกันสร้างระหว่างช่างญวนและช่างลาว

ภาพที่ 3-126 พระอุโบสถใหม่ วัดนาเหล้าบก

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถใหม่ วัดนาเหล้าบก สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 โดยมีลักษณะของอิทธิพล ศิลปะรัตนโกสินทร์ ในยุคปัจจุบันพระอุโบสถอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นอาคารแบบมุขลดมี เฉลียง แต่ละมุขซ้อนกันสามดับ ชายคาตักสุดท้ายตั้งทวยรับชายคา มีเครื่องล่ายอง แบบของไทย ประเพณี คือ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ บริเวณกลางสันหลังคาทำเป็นยอดฉัตรโลหะสามชั้น

ส่วนหน้าบันเป็นงานปูนปั้นประดับรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณตัวอุโบสถทำประตูทางเข้าด้านละ 2 ช่อง บานประตูไม้แกะสลักประดับด้วยซุ้มทรงมงกุฎยอดเจดีย์ รวมทั้งซุ้มหน้าต่างเช่นเดียวกัน แต่หน้าต่างประยุกต์ใช้เป็นบานกระฉกใส ซึ่งโดยรวมเป็นงานออกแบบอุโบสถในยุคปัจจุบัน

2.5 วัดวัดอุดมธัญญาหาร (วัดโคกหัวข้าว)

วัดโคกหัวข้าว ตั้งอยู่บ้านโคกหัวข้าว หมู่ที่ 3 ตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา คำว่าบ้านโคกหัวข้าวเป็นคำใหม่ที่ใช้เรียกในภาษาราชการแต่ดั้งเดิมมานั้น ชาวบ้านจะเรียกชื่อหมู่บ้านของตนว่าบ้านชุมเช่า คำว่า ชุมเช่าเป็นภาษาลาวพวน หมายถึง แหล่งข้าวพืชพรรณธัญญาหาร ที่อุดมสมบูรณ์ประกอบกับท้องนาที่อุดมสมบูรณ์นี้มีโคกใหญ่อยู่ และมีลำธารไหลผ่านใจกลางของหมู่บ้าน (ปัจจุบันพบว่าโคกนั้นเป็นเนินดินยุคทวาราวดี) จึงตั้งชื่อเป็นทางการว่าบ้านโคกหัวข้าว และตั้งชื่อวัดว่า วัดอุดมธัญญาหาร

วัดโคกหัวข้าว ตั้งขึ้นราวปี พ.ศ. 2325 โดยชาวบ้านที่อพยพจากนครเวียงจันทน์ ในพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ มีหมู่บ้านล้อมรอบ มีโบสถ์ดิน ตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านโคกหัวข้าว โบสถ์นี้มีผู้สันนิษฐานว่า เมื่อพระอริการบุญมีเป็นเจ้าอาวาสในปี พ.ศ. 2450 และได้สร้างพระอุโบสถขึ้นในราว พ.ศ. 2468 โดยมีลักษณะก่ออิฐถือปูน เป็นโบสถ์เก่าที่มีลักษณะโดดเด่นเห็นได้ชัดจากวัสดุที่ใช้สร้าง คือ ทำจากดินเหนียวที่ขุดจากบริเวณหนองลามา (แหล่งน้ำของชุมชน) อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านโคกหัวข้าวแล้วผ่านกรรมวิธีเผาจากเตาที่ชาวบ้านสร้างขึ้นบริเวณหนองน้ำนั่นเอง เครื่องลายของเป็นเครื่องไม้หลังคามุงกระเบื้อง จากการสำรวจพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีบ้างเล็กน้อยได้พบพระพิมพ์ 2 ใบแขวนอยู่บริเวณลานวัด และบริเวณโบสถ์หลังใหม่พบใบเสมา ทำด้วยหินทรายแดงปักอยู่เป็นคู่

จากพระอริการบุญมี ได้เชิญเจ้าอาวาสองค์ต่อมา โดยได้นิมนต์หลวงตาพลวงและหลวงตาพุ่มมารักษาราชการเจ้าอาวาสตามลำดับ จากนั้นจึงมีพระครูสุวรรณรัตนคุณเป็นเจ้าอาวาสใน พ.ศ. 2506 ซึ่งในเวลานี้พระครูสุวรรณรัตนคุณ จึงมีแนวคิดร่วมกับชาวบ้านในการย้ายวัดมาตั้งที่ใหม่ ซึ่งมีพื้นที่กว้างกว่าเดิมด้านนอก และใช้เป็นที่ตั้งวัดในปัจจุบัน วัดโคกหัวข้าวได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2527

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถเก่า

พระอุโบสถดิน วัดโคกหัวข้าว เป็นอาคารขนาดห้าห้อง อยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า โครงสร้างเป็นอิฐก่อ หลังคาจั่วซ้อนขึ้น มุงกระเบื้อง ซ่อฟ้าแบบนกเจ้า เครื่องลายของมีลักษณะเหมือนตัวนาครเลื้อยตามโครงสร้างหลังคา ทำมุขลดมีดทับหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น มุขเจดียงก่อผนังเจาะช่องทำเป็นบันไดทางขึ้นด้านข้างด้านซ้าย-ขวา ซึ่งบริเวณมุขเจาะช่องเป็นประตูเป็นวงโค้ง มี

บันไดทางขึ้นทั้ง 2 ข้าง ผนังด้านหน้าเจาะช่องหน้าต่างเป็นวงโค้งขนาดใหญ่ 3 ช่อง หน้าบันฉาบปูนเรียบ ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง ด้านละ 5 ช่อง ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นที่เสาประดับ และซุ้มหน้าต่างเป็นรูปจั่วสามเหลี่ยม ประดับด้วยปูนปั้นลายดอกไม้ ภายในมีซุ้มทางเข้าประตู 2 ด้าน มีห้องเพียงห้องเดียวสำหรับทำสังฆกรรม

ภาพที่ 3-127 โครงสร้างอุโบสถเก่าวัดโคกห้วยข้าว (ซ้าย)

ภาพที่ 3-128 โครงสร้างด้านหน้าอุโบสถเก่าวัดโคกห้วยข้าว (ขวา)

ลักษณะของอุโบสถแห่งนี้ ได้รับอิทธิพลบางส่วนจากโครงสร้างอาคารจากศิลปะแบบญวน ที่ได้รับอิทธิพลตามแบบตะวันตก ด้วยลักษณะผนังด้านหน้าที่เจาะช่องขนาดใหญ่แบบซุ้มโค้ง แต่มีความแตกต่างในเรื่องของรูปแบบหลังคา ซึ่งน่าจะเป็นการรับอิทธิพลจากศิลปกรรมตามพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 เห็นได้จากการทำซุ้มฟ้าแบบนกเจ้า ซึ่งเป็นรูปแบบของซุ้มฟ้าชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายห้วนก่อสร้างอย่างสมจริงมีจะงอยปากงุ้มแหลม และส่วนหัวเป็นเปลว โดยรูปแบบของซุ้มฟ้านกเจ้านี้ สร้างขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เรียกได้ว่า เป็นแบบพระราชนิยม โดยปรากฏซุ้มฟ้าลักษณะนี้ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร ดังนั้นการปรากฏรูปแบบของซุ้มฟ้านกเจ้าในชุมชนลาวนี้ จึงเป็นลักษณะของอิทธิพลแบบรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการเลียนแบบจากงานช่างหลวง

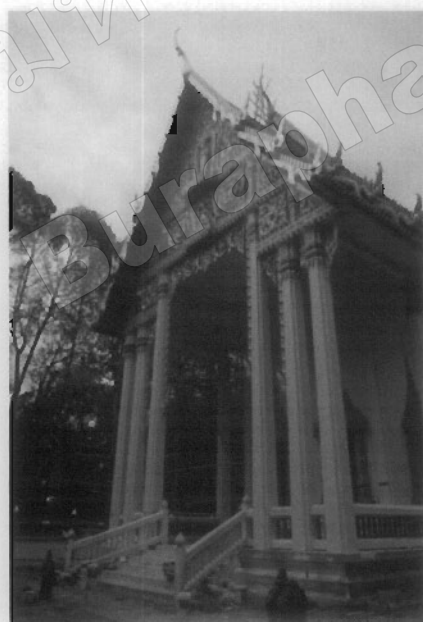
นอกจากนี้ยังมีลายปูนปั้นที่ซุ้มหน้าต่างซึ่งยังคงเหลืออยู่ เป็นปูนปั้นเหนือซุ้มหน้าต่างรูปสามเหลี่ยม ด้านในเป็นลวดลายใบไม้และดอกไม้คล้ายลายดอกพุดตาน ซึ่งเป็นลักษณะนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3-129 ส่วนหลังคา โบสถ์เก่า วัดโคกหัวข้าว (ซ้าย)

ภาพที่ 3-130 ปูนปั้นลายดอกพุดตาล บริเวณซุ้มหน้าต่าง (ขวา)

จากรูปแบบทางศิลปกรรมนี้อาจเป็นไปได้ว่า ช่างได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากเมืองหลวง จากรูปแบบงานที่มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และเมื่อมีการรับแบบอย่างจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบและขนาดให้เหมาะสมกับพื้นที่ โดยผสมผสานความเป็นพื้นถิ่นในงานช่างในการตกแต่งประดับด้วยงานฝีมือช่างไม้ของเครื่องลายทอง เช่น ช่อฟ้า ใบระกา ตามแนวหลังคา จึงทำให้กลายลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมในชุมชน

ภาพที่ 3-131 ด้านหน้าของอุโบสถใหม่วัดโคกหัวข้าว (ซ้าย)

ภาพที่ 3-132 อุโบสถใหม่วัดโคกหัวข้าว (ขวา)

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถนี้สร้างในปี พ.ศ. 2511 โดยมีรูปแบบอิทธิพลของศิลปรัตนโกสินทร์ เป็นอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 3 ชั้น เฉลียงด้านหน้าทำหลังคาลดระดับจากหลังคาเรือนประธานลง 1 ระดับ โดยซีกเป็นมุขลด ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีเสาดำไลล้อมรอบและประดับด้วยบัวหัวเสา เครื่องล่ายองเป็นแบบไทยประเพณี หน้าบันปั้นปูนเป็นรูปลายไทย และมีรูปสลักประธานหน้าบันเป็นพระพุทธรูปปางโปรดสัตว์ประทับอยู่ ตรงกลาง กระจุจฐานพระทำเป็นลวดลาย ตรงกลางเป็นภาพเทพพนม ส่วนด้านหน้าบริเวณประตูทางเข้าทำเป็นซุ้มทรงมงกุฎยอดเจดีย์ รวมทั้งซุ้มหน้าต่าง ด้านนอกพบเสมาหินทราย ซึ่งเป็นเสมาคู่ตั้งอยู่รอบอุโบสถทั้ง 8 ทิศ

2.6 วัดชลวารี (บ้านเลื้อ)

วัดนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 บ้านเลื้อ ตำบลเมืองเก่า อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2358 ตามโบราณคดีกล่าวไว้ว่า มีประชาชนอพยพจากประเทศลาวเพื่อมาขอพึ่งบารมีโพธิสมภาร เมื่อครั้งที่พวนได้ร่วมมือกับกองทัพไทยพยายามจับเจ้าอนุวงศ์ และมาจับได้ที่แม่น้ำโฮ แขวงเมืองพวน เมื่อจับเจ้าอนุวงศ์ได้แล้วก็กลัวภัยจากวงศ์วานญาติของเจ้าอนุวงศ์ จึงขออพยพตามกองทัพไทยมา และมาตั้งหมู่บ้าน ตั้งแต่ พ.ศ. 2358 เป็นต้นมา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2526

ลักษณะทางศิลปกรรมในงานจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถเก่า

พระอุโบสถเก่า วัดชลวารี เป็นพระอุโบสถขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ริมน้ำคลองท่าลาด โดยหันหน้าไปยังทิศตะวันตก ปัจจุบันได้ถูกรื้อทิ้งเนื่องจากมีความเก่าและทรุดโทรมจนไม่เหลือโครงสร้างและรูปแบบปรากฏ ซึ่งภายในอุโบสถนั้นมีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเป็นฝีมือช่างพื้นบ้านตั้งแต่ดั้งเดิมในสมัยเมื่อครั้งแรกสร้าง โดยก่อนการรื้อ กรมศิลปากรได้ใช้วิธีอนุรักษ์ โดยถอดภาพจิตรกรรมบางส่วนที่ยังดีอยู่ โดยนำไปติดไว้บนแผ่นไม้ให้ทางวัดได้เก็บรักษา โดยภาพที่เหลือปรากฏเป็นหลักฐาน พบว่า เป็นการเขียนภาพในลักษณะเดียวกับภาพจิตรกรรมในอุโบสถบนผนังสกัดหน้าของวัดเมืองกาย โดยแบ่งเป็นสองส่วนคือ ส่วนบนและส่วนล่าง ภาพส่วนบนเขียนเป็นภาพพระอดีตพุทธ ประทับนั่งปางมารวิชัย ในซุ้มเรือนแก้ว โดยมีพระสาวกชนาบดีด้านข้าง ผนังด้านหลังมีลายดอกไม้ขนาดใหญ่ และบาตรชนาบดีข้างด้วยพระสาวก ลักษณะการแต่งกายทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ ส่วนด้านล่างเป็นลายเส้นของพระพุทธรูปเจ้า ประทับนั่งปางมารวิชัย อยู่บนฐานชุกชี ห่มจีวรเฉียงชนาบดีด้วยพระสาวกเช่นกัน โดยด้านหลังแต่งผนังเขียนลายเป็นลายดอกไม้ร่วง โดยมีรูปแบบลายเส้นของช่างมีการผสมผสานของจิตรกรรมไทย เห็นได้จากการผูกลายเป็นลายกระจุจที่ด้านล่างของภาพ

ภาพที่ 3-133 พระอติตพุทธเจ้าห่มจีวรแบบทรงเครื่อง

ภาพที่ 3-134 พระอติตพุทธเจ้าในงานจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถเก่าวัดชลวารี (บ้านเลื้อ)

รูปแบบของจิตรกรรมมีลักษณะการเขียนแบบ 2 มิติ ใช้สีค่อนข้างน้อย ลายเส้นเป็นลักษณะของช่างพื้นบ้าน สัดส่วนของพระวรกายของพระสาวกบางองค์ยังไม่สมดุล ใช้ลายเส้นและการตกแต่งพื้นหลังแบบง่าย ๆ จากภาพที่เหลืออยู่ ทำให้เห็นว่า ศติการเขียนภาพพระอติตพุทธเจ้าในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถนี้ เป็นคติการเขียนแบบเดียวกันกับวัดเมืองกาย ซึ่งน่าจะเป็นการรับแนวคิดอิทธิพลจากกลุ่มคนมอญที่นิยมการเขียนพระอติตพุทธเจ้า และเป็นการ

สร้างโดยเขียนขึ้นในเวลาที่ใกล้เคียงกัน ด้วยโทนสีและลักษณะภาพ อาจสันนิษฐานได้ว่า ช่างเขียนบางส่วนอาจจะเป็นช่างกลุ่มเดียวกัน

ภาพที่ 3-135 พระอุโบสถใหม่ วัดชลวารี (บ้านเลื้อ)

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถนี้สร้างในปี พ.ศ. 2524 แทนพระอุโบสถเก่าที่ทรุดโทรม และรื้อทิ้งรูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลางสมัยนิยม โดยมีผังเป็นอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 3 ชั้น เฉลียงด้านหน้าทำหลังคาลดระดับจากหลังคาเรือนประธานลง 1 ระดับ โดยซีกเป็นมุขลด ทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีคันทวยรองรับชายคาโดยรอบ เครื่องล่ายองเป็นแบบไทยประเพณี หน้าบันปั้นปูนเป็นรูปลายไทยและมีรูปสลักประธานหน้าบันเป็นพระพุทธรูปปางนาครคปรกประทับอยู่ตรงกลาง กระจังฐานพระทำเป็นลวดลาย ตรงกลางเป็นภาพเทพพนม ส่วนด้านหน้าบริเวณประตูทางเข้าทำเป็นเสาประดับกรอบประตู และซุ้มทรงมงกุฎยอดเจดีย์ รวมทั้งซุ้มหน้าต่างและมีเสมาล้อมรอบอุโบสถทั้ง 8 ทิศ

2.7 วัดเมืองแมด

วัดเมืองแมดตั้งอยู่ที่บ้านเมืองแมด หมู่ 3 อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดนี้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2356 สันนิษฐานว่า ผู้สร้างวัดคือชาวพวน ซึ่งอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ หลักฐานค้นพบได้จากรูปปั้นพระสังกัจจายน์ในอุโบสถเก่ามีจารึกเป็นภาษาธรรมอีสาน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 12 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2540

ลักษณะทางศิลปกรรมวิหารหลวงพ่อพุทธรังสีมงคล (พระอุโบสถเก่า)

พระวิหารหลวงพ่อพุทธรังสีมงคล แต่เดิมนั้น คือ พระอุโบสถเก่าของวัดเมืองแมด หลังจากมีการก่อสร้างพระอุโบสถใหม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นพระวิหารแทน และมีการสร้างซ่อมโดยการครอบแนวเสาไม้โครงสร้างของของอุโบสถเดิม และมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงภายนอกให้มีความแข็งแรง รวมทั้งรูปแบบทางศิลปกรรมที่เปลี่ยนไปตามแบบสมัยนิยม จากภาพเก่าของอุโบสถ นั้น จะเห็นว่า โครงสร้างหลังคา เป็นหลังคาทรงจั่ว มีความเรียบง่าย ไม่มีเครื่องหลังคาแต่อย่างใด รวมทั้งกรอบประตูและหน้าต่าง ไม่มีการทำซุ้มประดับตกแต่ง และสิ่งที่น่าสนใจ คือ ลักษณะของประตูรูปที่ทำเป็นซุ้มวงโค้ง ด้านบนนั้น น่าจะยังคงมีอิทธิพลมาจากชาวจีน ด้านหน้ายังคงมีบันไดทางขึ้นสองทาง แต่เมื่อมีการบูรณะ ลักษณะที่เป็นศิลปะดั้งเดิมของอุโบสถแบบพื้นบ้านซึ่งมีความเรียบง่ายเป็นพื้นฐานนั้นหายไป

ภาพที่ 3-136 ภาพพระอุโบสถเก่า วัดเมืองแมด ก่อนการบูรณะ (สันติ เล็กสุขุม, 2536)

ภาพที่ 3-137 ด้านหน้าพระวิหาร วัดเมืองแมด

จากการบูรณะนี้ ลักษณะโครงสร้างโดยรวมยังเป็นรูปแบบของพระวิหารขนาดเล็ก แต่ได้มีการนำรูปแบบของอิทธิพลจากส่วนกลาง หรือลักษณะของศิลปกรรมเมืองหลวงเข้าไปแทนที่ในองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหลังคาทรงจั่ว มีการซ้อนชั้น ทำเป็นมุขลดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เครื่องล้อยองเป็นลักษณะแบบไทยประเพณี ประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ บริเวณหน้าบันเป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา หลังพระพุทธรูปเป็นภาพวงล้อแทนความหมายของธรรมจักร ส่วนด้านหลังพระอุโบสถ หน้าบันเป็นรูปพระอินทร์ถือพระขรรค์ รวมทั้งมีการตกแต่งซุ้มประดับกรอบหน้าต่าง และที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง คือ ลักษณะของประตูทางเข้าที่เคยเป็นซุ้มโค้ง มีบันไดทางขึ้นทั้งสองข้าง ถูกปรับเปลี่ยนเป็นประตูระจกกรอบอูมิเนียมตาม

แบบสมัยนิยม และเพิ่มพื้นที่โถงทางเข้า ด้านหน้าวิหารมีเฉลียงแบบมุขโถง ในขณะที่ด้านหลังของพระอุโบสถยังมีร่องรอยของรูปแบบเดิม คือ เป็นซุ้มโค้งเหนือบานประตูไม้ รวมไปถึงการตกแต่งลวดลาย มีการตกแต่งลวดลายผนังด้านหลังให้มีความวิจิตรมากขึ้น

ภาพที่ 3-138 ภาพด้านหลังพระอุโบสถเก่า วัดเมืองแมด ปัจจุบัน (ซ้าย)

ภาพที่ 3-139 ด้านในพระวิหารมีโบสถมาตั้งอยู่รวม 8 โบ (ขวา)

ภาพที่ 3-140 ภายในพระวิหาร (ซ้าย)

ภาพที่ 3-141 หลวงพ่อพุทธรังสีมงคล พระประธาน วัดเมืองแมด (ขวา)

ด้านในประดิษฐานพระพุทธรังสีมงคล ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเดิมในพระอุโบสถ และมีเสมาปักไว้ภายใน ดังนั้นเขตของพัทธเสมาจึงอยู่ภายในพระอุโบสถ โดยอยู่บนฐานเรียงตามแนวเสาคู่ในด้านละ 4 โบ รวม 8 โบ มีการเขียนสีกายกมลธรรมจักรตรงกลางของเสมา ผนังด้านข้างเจาะเป็นช่องหน้าต่างรวม 4 ช่อง และโครงสร้างของวิหารสร้างครอบเสามาโครโครงสร้างของอุโบสถ

เดิม เสดมาภายในตัวอาคารพระอุโบสถนี้ ถือเป็นคตินิยมของเสมาพระอุโบสถลาวหรือในลุ่มทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีปรากฏในวัดแห่งหนึ่งที่เมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคาย (สงวน รอดบุญ, 2545, หน้า 121)

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถนี้สร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2538 รูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลาง โดยมีผังเป็นอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั้วซ้อนกัน 3 ชั้น เฉลียงด้านหน้าทำหลังคาลดระดับจากหลังคาเรือนประธานลง 2 ระดับ โดยซีกเป็นมุขลด ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีคันทวยรองรับชายคาโดยรอบ เครื่องล่ายองเป็นแบบไทยประเพณี หน้าบันปั้นปูน ติดกระจกสี เป็นรูปสัญลักษณ์การฉลองสิริราชสมบัติครบรอบ 50 ปี ส่วนด้านหน้าบริเวณประตูทางเข้าทำเป็นเสาประดับกรอบประตู และซุ้มทรงมงกุฎยอดเจดีย์ รวมทั้งซุ้มหน้าต่าง และมีเสมาล้อมรอบอุโบสถทั้ง 8 ทิศ

ภาพที่ 3-142 ลักษณะพระอุโบสถใหม่ วัดเมืองแมด

2.8 วัดเชียงใต้

วัดเชียงใต้ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2367 ประวัติของวัดทราบจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ชาวบ้านเชียงใต้ ซึ่งอพยพมาจากเวียงจันทน์ ประเทศลาว ในสมัยที่พระยาจักรียกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ และได้กวาดต้อนผู้คนมาด้วย เมื่อชาวบ้านได้ตั้งหมู่บ้านขึ้น จึงได้สร้างวัดนี้เป็นวัดประจำหมู่บ้าน และมีพระไม้จำนวน 2 องค์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2514 มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2512

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถนี้สร้างในปี พ.ศ. 2510 รูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลาง โดยมีผังเป็นอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 2 ชั้น เฉลียงด้านหน้าทำหลังคาลดระดับจากหลังคาเรือนประธานลง 1 ระดับ โดยซีกเป็นมุขลดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีคันทวยรองรับชายคาโดยรอบ เครื่องลายของเป็นแบบไทยประเพณี หน้าบันปั้นปูนเป็นรูปลายไทยและมีรูปสลักประธานหน้าบันเป็นพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรประทับอยู่ตรงกลาง กระง้านพระทำเป็นลวดลายตรงกลางเป็นภาพเทพพนม ส่วนด้านหน้าบริเวณประตูทางเข้าทำเป็นเสาประดับกรอบประตู และซุ้มทรงมงกุฎยอดเจดีย์ ส่วนซุ้มหน้าต่างแบบบันแถลง และมีเสมาล้อมรอบอุโบสถทั้ง 8 ทิศ

ภาพที่ 3-143 ด้านข้างของพระอุโบสถ วัดเชียงใหม่ ภาพที่ 3-144 ด้านหน้าของพระอุโบสถ

ภาพที่ 3-145 พระพุทธรูปภายในวิหาร วัดเชียงใหม่ ภาพที่ 3-146 ลักษณะพระกรรณใหญ่

ภายในวัดมีพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น โดยเป็นศิลปะแบบพื้นบ้าน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระวิหาร โดยลักษณะของพระพุทธรูปนั้น เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระศกเล็กแบบหนามขนุน พระขนงโก่ง พระนาสิกใหญ่ พระเนตรเปิด พระโอษฐ์หนา ปลายวัดที่มุม และมีร่องพระโอษฐ์ พระกรรณใหญ่ ห่มจีวรเฉียง ปลายสังฆาฏิตัดตรงซ้อนกัน นิ้วพระหัตถ์ใหญ่ไม่เสมอกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของพระพุทธรูปพื้นบ้านที่มีความงามเป็นแบบเฉพาะตัวที่แตกต่าง โดยลักษณะเด่นของพระพุทธรูปองค์นี้ จะเห็นว่าลักษณะของพระกรรณใหญ่มาก ไม่ได้สัดส่วนและขมวดเป็นวง พระวรกายค่อนข้างหนา ซึ่งเป็นลักษณะฝีมือของช่างท้องถิ่น

2.9 วัดบ้านแล้ง

วัดบ้านแล้ง ตั้งอยู่เลขที่ 51 หมู่ที่ 5 ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นวัดในชุมชนที่ประชาชนร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอยู่เป็นประจำราวปี พ.ศ. 2367-2394 หลวงสุนันทา ซึ่งเป็นข้าราชการลาวได้อพยพมาพร้อมครอบครัวญาติและบุคคลใกล้ชิดจากนครเวียงจันทน์ อันเนื่องจากหนีภัยการเมือง หลังจากหักล้างทางพงปลูกบ้านเรือน ชาวบ้านบ้านแล้งได้ร่วมกันสร้างวัด และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2506

ภาพที่ 3-147 พระอุโบสถ วัดบ้านแล้ง

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระอุโบสถ

ลักษณะของพระอุโบสถ สร้างเป็นพระอุโบสถไม้ขนาดเล็กด้านบน หลังคาลดชั้น มุงด้วยกระเบื้อง เครื่องลายองค์เป็นแบบไทยประเพณี ประกอบด้วย ซอฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีพาไลเป็นเสาปูนแบบเสากลมทาสี ไม่มีการประดับบัวหัวเสาใช้รองรับปีกนกคลุมโดยรอบ อาคารเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังตีฝาไม้ปิดทั้ง 4 ด้านแบบเรียบง่าย ทาสีเพื่อแบ่งสัดส่วนของฐานอาคาร หน้าบันเป็นลายปูนปั้น เทพพนม และภาพรามสูรขว้างขวาน ผนังด้านหน้าและด้านหลังเจาะช่องทำเป็นประตูทางเข้า 2 ข้างและหน้าต่างด้านละ 4 ช่อง ไม่มีการตกแต่งหรือเขียนลวดลาย รอบอุโบสถมีใบเสมาอยู่ในซุ้มแบบซุ้มโปร่ง ทั้ง 8 ทิศ

สิมไม้วัดบ้านแล้งนี้มีลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงกับสิมไม้แบบอีสาน แต่ด้วยถูกบูรณะด้วยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาให้เป็นแบบรัตนโกสินทร์ ในขณะที่ยังมีโครงสร้างอาคารตามลักษณะเดิม อีกทั้งยังได้การทำเสมาพาไลรอบรองรับโครงสร้างหลังคา ซึ่งเป็นลักษณะแบบดั้งเดิม ซึ่งยังคงไว้

ภาพที่ 3-148 ภายในพระอุโบสถ วัดบ้านแล้ง

ภาพที่ 3-149 หน้าบัน พระอุโบสถ วัดบ้านแล้ง

2.10 วัดหนองเค็ด

วัดหนองเค็ด ตั้งอยู่เลขที่ 122 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าด่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นวัดในชุมชนที่ประชาชน ร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดหนองเค็ด ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2375 พระอุโบสถใหม่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2516 เป็นอาคารคอนกรีตเสริม

เหล็ก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2529 มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2499

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถใหม่

พระอุโบสถนี้สร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2516 รูปแบบการสร้างศิลปะแบบภาคกลาง โดยมีผังเป็นอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วซ้อนกัน 2 ชั้น เกลี้ยงด้านหน้าทำหลังคาลดระดับ จากหลังคาเรือนประธานลง 3 ระดับ โดยซีกเป็นมุขลด ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เครื่องลายของแบบไทยประเพณี ประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีคันทวยรองรับชายคาโดยรอบหน้าบัน ปูนปั้นเป็นลวดลายไทย ตรงกลางบันเป็นรูปของพระนารายณ์ทรงครุฑ ส่วนผนังด้านหน้าบริเวณ ประตูทางเข้าเขียนลายเส้นสีทองแบบศิลปะไทย ทั้งเสาประดับกรอบประตูและซุ้มประตูเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑยุดนาค รวมทั้งเขียนภาพลายเส้นสีทองซุ้มหน้าต่าง ส่วนหน้าต่างประยุกต์เป็นบานอลูมิเนียมติดกระจก และล้อมรอบอุโบสถด้วยการปักเสมาทั้ง 8 ทิศ

ภาพที่ 3-150 พระอุโบสถ วัดหนองเค็ด (ซ้าย)

ภาพที่ 3-151 ภาพเขียนลายเส้นประดับซุ้มหน้าต่างของพระอุโบสถ (กลาง)

ภาพที่ 3-152 ภาพเขียนลายเส้นประดับซุ้มประตูของพระอุโบสถ (ขวา)

บริเวณซุ้มประตูด้านหน้าและซุ้มหน้าต่าง มีการเขียนลวดลายเป็นงานจิตรกรรมลายเส้นบนพื้นทอง โดยลายหน้าบันซุ้มประตูเป็นแบบมกรคายนาคและนารายณ์ทรงครุฑ ส่วนกรอบซุ้มหน้าต่างเป็นมกรคายนาค ปลายหางควัดพันกันคล้ายซุ้มโขง ซึ่งเป็นรูปแบบของฝีมือช่างที่มีการลอกเลียนการประยุกต์แบบตามฝีมือช่างและความนิยมในปัจจุบัน

2.11 วัดจอมมณี (กองขวา)

วัดจอมมณี ตั้งอยู่เลขที่ 62 หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองเก่า อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2352 ผู้สร้างวัด คือ ชาวบ้านซึ่งอพยพมาจาก เวียงจันทน์มาตั้งบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านที่ถาวรแล้ว จึงได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่โดยมี อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ ศาลาอเนกประสงค์ ศาลาบำเพ็ญกุศล

ภาพที่ 3-153 พระอุโบสถ วัดจอมมณี

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงจั่ว ช่อขึ้นชั้น ทำเป็นหลังคาลดระดับ ซักเป็นมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มุขด้านหน้ามีเฉลียงทางเข้าแบบมุขโถง มีเสาเหลี่ยม เป็นเสาพาไล 4 ต้นตั้งรับ ประดับบัวหัวเสา หลังคาประดับด้วยเครื่องล่ายอง ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ หน้าบันประดับลวดลายปูนปั้นครุฑยุคนาค มุขด้านหน้าเจาะผนังด้านข้าง ซ้ายขวาเป็นช่องทางเข้า โดยทำซุ้มเสาประดับกรอบประตู และซุ้มด้านบนเป็นวงโค้ง ตกแต่งด้วยงานปูนปั้นรูปสัตว์ที่แตกต่างกัน คือ ด้านทิศใต้เป็นรูปช้าง 3 เศียรตรงกลาง และรูปปลามังกรขนาบข้างบริเวณหัวเสา ส่วนทิศเหนือเป็นสิงโตจีน ตรงกลางขนาบข้างด้วยรูปปลาทอง ส่วนภายในซุ้มโค้งเขียนสีเป็นภาพจิตรกรรมดอกไม้อันแจ่มใส และแจ่มกัน นก โดยลักษณะของปูนปั้นรูปสัตว์นี้น่าจะมีความสัมพันธ์

กับความเชื่อของชุมชน ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นการได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มช่างญวนที่นำรูปแบบศิลปประติมากรรมอย่างจีนเข้ามาผสมผสาน ในการร่วมสร้างพระอุโบสถ เนื่องจากปูนปั้นสร้างเป็นรูปแบบของสัตว์มงคล เช่น รูปปั้นช้างสามเศียร น่าจะเป็นคติเดิมของชุมชนลาวที่สืบเนื่องต่อกันมา และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติลาวมาแต่ดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีรูปปั้นสิงโตจีน ปลามังกร ปลาทอง ทั้งหมดล้วนมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคลและเสริมพลังอำนาจที่จะปกป้องคุ้มครอง (ดีก แสงบุญ, 2553, หน้า 49) รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะปลาจึงเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งตามคติความเชื่อของคนจีน

ทางเข้าอาคารเจาะช่องเป็นประตูทางด้านละ 2 ช่อง ประดับซุ้มแบบบันแถลงกรอบจั่วทำเป็นเครื่องลายอง มีหน้าบันประดับลายปูนปั้นและเขียนสี ลักษณะเดียวกับซุ้มหน้าต่าง ที่เจาะผนังด้านละ 4 ช่อง และมีโอบเสมา 1 โอบ ตั้งอยู่บนผนังอยู่ด้านหน้ากึ่งกลางระหว่างประตูทางเข้า โดยมีการเขียนภาพจิตรกรรมเหนือประตูในซุ้มโค้งและเหนือช่องหน้าต่างในซุ้มบันแถลง ในลักษณะภาพดอกไม้ แจกัน ซึ่งมีทั้งดอกบัว และดอกโบตั๋น ซึ่งเป็นดอกไม้มงคลแทนสัญลักษณ์แห่งรุ่งเรือง เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3-154 ด้านหน้าพระอุโบสถ วัดจอมมณี (ซ้าย)

ภาพที่ 3-155 พระพุทธรูปประธานภายในพระอุโบสถ (ขวา)

ในปัจจุบันพระอุโบสถนี้ ผ่านการบูรณะมีการปรับเปลี่ยนส่วนบนของโครงสร้างเครื่องหลังคา และหน้าบัน แต่ในส่วนของลวดลาย งานปูนปั้น และงานจิตรกรรมเขียนสีบริเวณซุ้มทางเข้าและกรอบซุ้มประตูหน้าต่างนั้น ยังคงเป็นลักษณะการซ่อมตามแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 3-156 งานประดับปูนปั้นซุ้มประตู มุขด้านหน้า วัดจอมมณี

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปในพระอุโบสถนี้เป็นพระพุทธรูปที่มีมาพร้อมกับการสร้างวัดในแบบดั้งเดิม โดยมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแบบท้องถิ่น นั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ พระพักตร์ค่อนข้างป้อม พระเกศาขมวดเล็กแบบหนามขนุน พระรัศมีใหญ่ พระขนงโง พระเนตรเปิด พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ยิ้ม และมีร่องพระโอษฐ์ พระอุระนูน พระวรกายหนา ห่มจีวรเฉียง สังฆาฏิพาดกลางลำตัว ปลายตัดตรงยาวจรดพระนาภี

ภาพที่ 3-157 พระพุทธรูปประธาน วัดจอมมณี

3. งานศิลปกรรมลาว อันเนื่องในพุทธศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดชลบุรี

ชุมชนลาวในจังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอพนัสนิมมาตั้งแต่อดีต จากหลักฐานที่ปรากฏในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 กล่าวว่า มีการย้ายถิ่นของชาวลาวจากเมืองนครพนม ที่ขอเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระองค์จึงทรงให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณคลองมหาวงศ์ เมืองสมุทรปราการ (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2, จ.ศ. 1171-1173, 2513, หน้า 11) และเรียกลาวกลุ่มนี้ว่า ลาวอาสาปากน้ำ จนในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลาวกลุ่มนี้ก็ได้ขอย้ายถิ่นไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองพระรถ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ระหว่างเมืองชลบุรีกับเมืองฉะเชิงเทรา และโปรดตั้งชื่อเมืองว่า เมืองพนัสนิคม และให้พระอินทราชาเป็นผู้สำเร็จราชการ คนพนัสนิคมปัจจุบันจึงเป็นเชื้อสายของคนลาวที่อพยพเข้ามาตั้งแต่ครั้งนั้น (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2504, หน้า 100)

ดังนั้น ชาวลาวที่อพยพมายังพนัสนิคมนั้นส่วนใหญ่มักจะมาจากเมืองนครพนมและเป็นผู้ที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ในช่วงกบฏเจ้าอนุวงศ์โดยมีพระอินทราชาเป็นผู้ไปเกลี้ยกล่อมให้อพยพเข้ามาอยู่ร่วมกัน ซึ่งในสมัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาวมีเมืองหลวงอยู่ที่เวียงจันทน์ การเดินทางเข้าสู่พนัสนิคมสันนิษฐานได้ว่า เดินทางตามเส้นทางผ่านบางปะกง ไปตามาก หนองแซง แวะบ้านเข็ด บ้านศาลา หน้าพระธาตุ บ้างกลางคลองหลวง และเมืองพนัสนิคม ซึ่งต่อมาบริเวณรอบ ๆ เมืองพนัสนิคม จะมีชื่อหมู่บ้านไปเหมือนกับชื่อหมู่บ้านในจังหวัดนครพนม เช่น บ้านหนองบึก บ้านบึงคล้า บ้านกองนาง (เดิมอยู่ใกล้กับวัดกลางทুমมาวาส)

เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้ว ก็เริ่มมีการตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้าน โดยมีสิ่งที่ปรากฏเด่นชัดในชุมชน คือ ลักษณะของงานศิลปกรรมที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์และความเป็นลาวในรูปแบบของงานด้านสถาปัตยกรรม รวมทั้งพุทธลักษณะของพระพุทธรูปลาว ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง จากการสำรวจและศึกษาศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาภายในวัดของชุมชนพบว่า ศิลปกรรมดังกล่าวมีลักษณะที่แตกต่างและมีความโดดเด่น ซึ่งเป็นลักษณะของพื้นถิ่นความเป็นลาวแสดงออกอย่างชัดเจน โดยมีวัดสำคัญ ดังนี้

3.1 วัดใต้ตันลาน

วัดใต้ตันลาน (คลองหลวง) หรือวัดใต้ ตั้งอยู่หมู่ 9 ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นวัดที่สำคัญสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยปลายรัชการที่ 3 คือในปี พ.ศ. 2380 สิ่งสำคัญในวัด คือ พระอุโบสถเก่าแก่ มีปูนปั้นรูปยักษ์อยู่ด้านหน้า และมีเสนาหังส์คู่อยู่ด้านนอก ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ หอพระไตรปิฎกกลางน้ำ ทั้งนี้กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนให้วัดใต้ตันลานเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106 ตอนที่ 26 เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532

พระอุโบสถสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2448 โดยท้าวสา บุตรของเจ้าเมืองในสมัยนั้น ซึ่งเป็นต้นตระกูล วงษ์แก้ว ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2451

ภาพที่ 3-158 ด้านหน้าของพระอุโบสถมีรูปปั้นยักษ์ยืนอยู่ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-159 ด้านนอกกำแพงแก้วของพระอุโบสถมีการตั้งเสาหงส์ (กลาง)

ภาพที่ 3-160 คันทวยนาคเลียนแบบเมืองหลวง (ขวา)

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2448 โดยท้าวสา มีเชื้อสายมาจากลาวเวียงจันทร์ ที่อพยพเข้ามาในสมัยนั้น เป็นต้นตระกูลวงศ์แก้ว ลักษณะพระอุโบสถก่ออิฐถือปูนฐานสูง หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องเคลือบ หน้าบันเป็นไม้ฉลุ ประดับกระจกสี ประติมากรรมหน้าต่างทำด้วยไม้แกะสลักรูปเทวดา ประดับกระจกสี มีคันทวยใช้ค้ำยันส่วนเชิงชายรับหลังคา ซึ่งเป็นลักษณะทวยนาคเลียนแบบเมืองหลวง พื้นอุโบสถปูด้วยกระเบื้องกัณฑ์ไฉ่แก่ของจีน รอบพระอุโบสถเป็นลานประทักษิณ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ แต่ไม่ปรากฏรูปแบบของสร้างซุ้มประตูหน้าต่าง ภายนอกองค์ประกอบเหล่านี้เป็นการรับค่านิยมที่เปลี่ยนไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคมและชุมชน รวมทั้งการสร้างพระอุโบสถนี้ถูกสร้างโดยขุนนางชาวลาวเวียงที่อพยพมาอยู่ ลักษณะความเป็นพื้นบ้านจึงมีค่อนข้างน้อย การรับวัฒนธรรมเมืองหลวง และความเป็นศิลปกรรมรัตนโกสินทร์จึงเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น

นอกจากนี้ ด้านหน้าพระอุโบสถมีปูนปั้นรูปยักษ์ฝีมือช่างพื้นถิ่นเฝ้าอยู่ ในอดีตเคยมีตั้งอยู่เป็นคู่ แต่ปัจจุบันพังเสียหายเหลือให้เห็นเพียงตนเดียว ซึ่งเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมแบบพื้นบ้านของชุมชน ใช้เป็นเหมือนทวารบาลทำการเฝ้าพระอุโบสถนั่นเอง บริเวณรอบพระอุโบสถมี

สามารถบดล้อมทั้ง 8 ทิศ และด้านนอกของกำแพงแก้วมีเสาหงส์คู่ตั้งอยู่ เสาหงส์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญ ซึ่งเป็นไปได้ว่า วัดนี้อาจเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือชาวมอญที่มาบูรณะในอดีต

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย โดยด้านข้างมีพระอัครสาวกทำจากโลหะ และด้านหน้าพระประธานประกอบกันไว้ (ปัจจุบันพระอันดับถูกขโมยไปแล้ว) ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เล่าเรื่องพระพุทธประวัติโดยรอบ บริเวณผนังด้านข้างทั้งสองด้าน ผนังหุ้มกลองทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นภาพแสดงพระพุทธประวัติจากปฐมสมโพธิกถา และภาพเทพชุมนุมเรียงกันสี่ชั้นหันหน้าไปยังส่วนในของอุโบสถ การใช้สีและเส้นโดยทั่วไปเป็นสีเทาผสมสีคราม การใช้สีและการเน้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลตะวันตก โดยมีรูปแบบของลายเส้น การใช้สีที่มีความแตกต่างจากจิตรกรรมพื้นบ้านแบบดั้งเดิมที่เขียนเป็นสองมิติ

ภาพที่ 3-161 ลักษณะการเขียนเทพชุมนุมซ้อนกัน 4 ชั้น (ซ้าย)

ภาพที่ 3-162 ภาพผนังสกัดด้านหน้า เป็นภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม (ขวา)

ภาพที่ 3-163 พระประธานในพระอุโบสถ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-164 ภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังโดยรอบ (ขวา)

ภาพเขียนภายในพระอุโบสถนั้น เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ได้รับ อิทธิพลงานเขียนจากตะวันตกเป็นไปได้ว่า ช่างเขียนได้ไปเห็นหรือได้รับแบบอย่างการเขียนมาจาก เมืองหลวง และนำมาปรับรูปแบบในการเขียนให้มีความกลมกลืน เป็นการผสมผสานงาน จิตรกรรมที่มีมิติมากขึ้นกว่ารูปแบบเดิม นอกจากนี้ ลักษณะของการเขียนภาพพุทธประวัติยังมีความพิเศษต่างจากที่อื่น คือ ภาพพุทธประวัติตอนเสวยมฤตดิสุข เขียนเป็นภาพประทับยืน ซึ่งหมายถึง จงกลม ในขณะที่ภาพเขียนที่วัดอื่นจะประทับนั่ง และภาพพุทธประวัติตอนปรินิพพาน ทำเป็นภาพโลงสี่เหลี่ยม ซึ่งหมายถึง พระศพ โดยมีพระบาททั้งสองข้างยื่นพ้นโลงออกมา ค่อนข้าง เป็นแนวความคิดการเขียนแบบพื้นบ้าน แต่ภาพเขียนที่วัดอื่นจะประทับนอนบนบัลลังก์บุษบก ภาพเขียนลักษณะนี้ มีความคล้ายคลึงกับงานเขียนที่พบในวัดสายชล ณ รังสี จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะทางศิลปกรรมของเจดีย์

เจดีย์ที่ปรากฏในวัดได้ต้นลาน เป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลของรัตนโกสินทร์ มีลักษณะ เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยม บริเวณฐานย่อมุมไม้สิบสอง โดยมีลักษณะของชุด ฐานสิงห์ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ลดหลั่นกันขึ้นไปสองฐานก่อนถึงองค์ระฆัง และมีส่วนรองรับองค์ ระฆังคล้ายบัวคลุ่ม มีการประดับลวดลายกลีบบัวคว่ำที่องค์ระฆัง ส่วนยอดของเจดีย์องค์นี้ มี ลักษณะที่คลี่คลายมาจากรูปแบบของศิลปรัตนโกสินทร์ ซึ่งด้านบนสุดจะนับเป็นลักษณะดอก บัวตูม รูปแบบของเจดีย์มีการรับอิทธิพลมาจากช่างหลวง แต่ได้ปรับประยุกต์ตัดทอนรายละเอียด บางส่วนออกไป จนมีลักษณะเฉพาะ

ภาพที่ 3-165 เจดีย์ทรงระฆังย่อมุมไม้สิบสอง วัดได้ต้นลาน

ลักษณะทางศิลปกรรมของหอไตรกลางน้ำ

ภายในวัดสิ่งที่เป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญอีกแห่ง นั่นคือ หอพระไตรปิฎก ซึ่งตั้งอยู่กลางน้ำ ลักษณะเป็นหอพระไตรปิฎกที่ใช้เสาไม้ 12 ต้น สร้างอยู่ในสระน้ำเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว มีเสาสองเปิดได้ถุนโล่ง อาคารไม้ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาคลุมมุงกระเบื้อง มีการผสมผสานศิลปะรัตนโกสินทร์แบบไทยประเพณี ซึ่งเป็นอิทธิพลจากแถบภาคกลางของประเทศไทย โดยอิทธิพลนี้ได้แผ่ขยายไปที่ล้านนา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีการผสมผสานรูปแบบในแต่ละพื้นที่ สำหรับหอไตรที่วัดได้ต้นลานนี้มีการประยุกต์ด้วยการตกแต่งประดับประดาตัวหน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ทั้ง 4 ด้าน จนมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์งดงาม ด้านหน้ามีบันไดทางขึ้นด้านเดียว และมีแผ่นไม้พาดจากบนบกเพื่อเชื่อมต่อไปยังชานพักบันได ซึ่งในอดีตเมื่อไม่ได้ใช้งานแผ่นไม้เป็นการพาดขึ้นชั่วคราวและเก็บเมื่อใช้เสร็จ

คติการสร้างหอไตรกลางสระน้ำนี้ มีกุศโลบายเพื่อใช้ป้องกันมด ปลวก แมลง มิให้มาแทะกัดกินพระคัมภีร์ อีกทั้งยังเป็นการหลีกเลี่ยงอัคคีภัยไปด้วยในตัว สาเหตุที่ต้องแยกหอไตรออกมาจากกลุ่มอาคารอื่น ๆ เนื่องจากว่าในสมัยโบราณคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นมักจารึกลงใบลาน ดังที่เรียกว่า "คัมภีร์ใบลาน" นับเป็นสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในด้านสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 3-166 หอไตรกลางน้ำวัดได้ต้นลาน

3.2 วัดหัวถนน

ตั้งอยู่ที่บ้านกลางในตลาด หมู่ที่ 4 ตำบลหัวถนน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นวัดของชุมชนชาวลาวเวียงจันทน์ที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ 200 กว่าปีก่อน ในครั้งนั้นชาวเวียงจันทน์ที่อพยพมาได้นำพระพุทธรูปไม้แกะสลักนี้ ใส่เกวียนเดินทางมาด้วยเพื่อเป็นมิ่งขวัญและกำลังใจ คือ หลวงพ่อด้วง การเดินทางของผู้ที่นำองค์หลวงพ่อด้วงมานั้น ตามคำบอกเล่ากล่าวว่าเมื่อเดินทางมาถึงบริเวณบ้านคลองหลวงแล้วก็มีผู้ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ ที่นี้ ส่วนพวกที่เดินทางต่อมาก็มีเส้นทางเดินมาถึงบริเวณเริ่มต้นของแนวถนนโบราณ ชาวบ้านเรียกว่า “ถนนพระรถ” มีแนวทางเดินไปถึง “สระสี่เหลี่ยม” ซึ่งเป็นสระน้ำโบราณ เมื่อชาวลาวได้เดินทางมาถึงบริเวณนี้ก็ได้นำองค์หลวงพ่อด้วงมาตั้งหลักแหล่งพร้อมกับนำองค์หลวงพ่อด้วงมาด้วย ต่อมาเมื่อพระชาวลาว 2 รูป ชื่อหัวท้าวญากับหัวท้าวญานัน ได้ติดตามองค์หลวงพ่อด้วงมาจากประเทศลาวเพื่อที่จะนำกลับคืน จนมาพบหลวงพ่อด้วงอยู่กับชาวลาวอพยพที่หัวถนนจึงชักชวนให้สร้างวัดและห่อพระขึ้น ให้ชื่อว่า “วัดโน” ต่อมาชื่อใหม่ว่า “วัดศิระะถนน” และได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดชื่อ “วัดหัวถนน” ซึ่งสันนิษฐานว่า เพื่อให้คล้ายกับลักษณะของบริเวณถนนโบราณ ที่เริ่มต้นของถนนพระรถ หลวงพ่อด้วงนับเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อีกองค์หนึ่งที่สำคัญของ อำเภอพนัสนิคม ในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมีการอัญเชิญหลวงพ่อด้วงจากวิหารจัตุรมุขออกมาแห่แหนให้ประชาชนสรงน้ำเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 3-167 หลวงพ่อด้วง วัดหัวถนน (ซ้าย)

ภาพที่ 3-168 ลายเส้นหลวงพ่อด้วง วัดหัวถนน (ขวา)

หลวงพ่อดิวเป็นพระพุทธรูปบูชา ปางมารวิชัยแกะจากไม้แก้ว ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดกลาง (ชาวลาวเรียกไม้ตั่ว) ขนาดหน้าตักขององค์พระ กว้าง 1 ฟุต 4 นิ้ว สูง 2 ฟุตเศษ หลวงพ่อดิวนี้ จัดอยู่ในรูปแบบของกลุ่มพระพุทธรูปแบบพื้นเมืองที่ได้รับแบบอย่างมาจากพระพุทธรูปภาคกลาง ซึ่งต่างจากพระพุทธรูปไม้แบบพื้นบ้านทั่วไปที่เป็นฝีมืออย่างชาวบ้าน ไม่ค่อยได้สัดส่วนนัก สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการแกะโดยช่างลาวที่มีฝีมือและเป็นช่างที่มีความสัมพันธ์กับงานช่างแบบเมืองหลวง ด้วยรูปแบบของพระวรกายไม่ใหญ่หนา เหมือนช่างชาวบ้าน โครงพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระรัศมีเป็นเปลวค่อนข้างแข็งกระด้าง แต่ลักษณะองค์ประกอบบางส่วนยังคงมีความเป็นพื้นบ้านผสมอยู่ เห็นได้จากการทำพระนาสิกบริเวณปลายใหญ่ พระโอษฐ์หนา พระกรรณใหญ่ ปลายพระกรรณโค้งงอ พระเนตรเปิด พระศอมี 4 ปล้อง สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่อยู่บริเวณกลางระหว่างพระอุระ ยาวจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน ฝ่าพระบาทแบนราบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนลักษณะของฐานบัวทรงสูง การทำฐานสูงนั้น เป็นรูปแบบนิยมในการทำในฐานพระไม้ล้านนา อิทธิพลกลุ่มไทลื้อ ซึ่งมีการรับอิทธิพลมาตั้งแต่ต้นเมื่อครั้งยังอยู่ถิ่นฐานเดิม ต่อมา มีการดัดแปลงตามลักษณะค่านิยมเชิงช่างฐานบัว หรือฐานปัทม์นี้มีการซ้อนกันของฐาน และมีการแกะลวดลายของฐานเป็นริ้วคล้ายกลีบบัวขนาดใหญ่ ในชุดฐานบัวคว่ำ บัวหงายคั่นด้วยเส้นลวด และท้องไม้ด้านหน้าแกะเป็นริ้วดูราวผ้าทิพย์ทอดยาวลงมาล่างสุดเป็นฐานเตี้ย และมีลายประดับเป็นวงโค้งด้านบนก่อนถึงชุดฐานบัว ซึ่งลักษณะของการทำผ้าทิพย์นั้น เป็นอิทธิพลภาคกลางตามแบบรัตนโกสินทร์ซึ่งมีในสมัยหลัง

3.3 พระวิหาร พระพุทธมิ่งเมือง

ภาพที่ 3-169 วิหารพระพุทธมิ่งเมือง

พระพุทธรูปมิ่งเมือง เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่อีกองค์หนึ่ง โดยเล่าต่อกันมาว่า นำจากเมืองนครพนม โดยชาวลาวอพยพในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เดิมพระพุทธรูปนั้นประดิษฐานอยู่ที่วัดผ้าขาวใหญ่ (ร้าง) ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ต่อมาเทศบาลเมืองพนัสนิคม ได้ปรับปรุงสถานที่และบริเวณวัดร้างนั้น พร้อมทั้งดำเนินการก่อสร้างพระวิหารให้เป็นที่พักประดิษฐานองค์พระประธาน โดยให้สร้าง ณ ที่ตั้งอุโบสถเดิม ซึ่งปัจจุบันอยู่ใกล้กับศาลาประชาคม เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ส่วนพระพุทธรูปมิ่งเมืองนี้ ทางกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุเมื่อ พ.ศ. 2537

ภาพที่ 3-170 พระพุทธรูปมิ่งเมือง

ภาพที่ 3-171 ภาพลายเส้น พระพุทธรูปมิ่งเมือง

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปมิ่งเมือง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งแกะสลักด้วยไม้ประดู่ ลักษณะเป็นศิลปะของชาวลาว สร้างในราวปี พ.ศ. 2371 พระพักตร์เรียวยาว พระรัศมีทรงมงกุฎยอดเรียวยาวแหลม พระขนงโก่ง พระเนตรเปิด พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย พระกรณมีการประดิษฐ์ขมวดม้วนแบบอิสระ นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน ฝ่าพระบาทแบนราบ ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานสูง รูปครึ่งวงกลม ประกอบด้วยฐานเชิงซ้อนลดหลั่นกัน ซึ่งยังคงเป็นการผสมศิลปะความเป็นพื้นบ้าน เพราะถึงแม้องค์พระจะมีสัดส่วนที่ลงตัว แต่ในรายละเอียดยังไม่ประณีตเท่าที่ควร

4. งานศิลปกรรมลาว อันเนื่องในพุทธศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดนครนายก

จังหวัดนครนายกมีปรากฏชุมชนลาวอาศัยมาตั้งแต่กรุงธนบุรี คนลาวเป็นพวกที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2322 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีล้านช้าง ได้กวาดต้อนชาวลาวเวียงและลาวหัวเมืองปากโขงตะวันออกมาอยู่ที่นครนายก สระบุรี ลพบุรี ฉะเชิงเทรา ราชบุรี และจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2369 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาเป็นแม่ทัพยกกำลังไปขับไล่กองทัพญวนที่เข้ามาตั้งที่เมืองพานและหัวพันทั้งห้าทั้งหก เพื่อช่วยลาวในคราวเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏ ได้กวาดต้อนครอบครัวชาวลาวยุวกจากเมืองพาน และบริเวณใกล้เคียงมาอยู่ที่บ้านหมี่ บ้านสนามแจง จังหวัดลพบุรี บ้านทับคล้อ วังหลุมทุ่งโพธิ์ ตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ในการนี้รวมถึงนครนายกด้วย โดยมีการส่งครัวลาวมาอยู่แถวบริเวณหมู่บ้านหัวลิง ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นหมู่บ้านแรกที่ลาวพวนเข้าไปตั้งหลักแหล่ง ก่อนกระจายไปหมู่บ้านอื่น อีกแห่งหนึ่ง คือ บริเวณวัดใหญ่ทักษิณาราม ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมืองฯ ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่ชุมชนพบว่า มีการสร้างวัด และศาสนสถานที่เป็นฝีมือช่างแบบลาวอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปกรรมที่โดดเด่น แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของศิลปกรรมที่แตกต่างและเฉพาะของชุมชน โดยมีวัดสำคัญ ดังนี้

4.1 วัดในชุมชนลาวอำเภอเมือง

4.1.1 วัดคง

วัดคง ตั้งอยู่เลขที่ ๓4-395 ตำบลนครนายก อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก แต่เดิมเป็นวัดที่ก่อตั้งในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาราวปี พ.ศ. 2304 และเมื่อชาวลาวย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านใหญ่ลาว เมื่อปี พ.ศ. 2323 ต่อมาได้มีการสร้างอุโบสถแบบศิลปะลาว ในลักษณะของอุโบสถโถง ไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน และมีเสาไม้เนื้อแข็งรองรับหลังคา มุงกระเบื้องพื้นยกสูงโดยใช้อิฐวาง มีเอวชัน หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลักประดับกระจกเขียนสี โดยสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2372 และเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนา ต่อมามีการบูรณะโดยการก่อผนังในลักษณะของสิมทึบ จนในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการใช้งานให้เป็นพระวิหาร และได้ทำการสร้างพระอุโบสถใหม่ขึ้นทางด้านซ้ายของพระวิหาร และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2512

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระวิหาร

ลักษณะของวิหาร (อุโบสถหลังเก่า) ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฐานด้านนอกเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ โครงสร้างหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง เป็นหลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตรงกลางสันหลังคามีลายปูนปั้นประดับอุโบสถ

มีประตูทางเข้าด้านหน้า 1 ประตู พร้อมบันไดทางขึ้น มีความกว้างมากกว่าประตูโบสถ์ทั่วไป ด้านข้างของประตู ในระดับกรอบประตูด้านบน เจาะผนังเป็นช่องโค้งแหลม 2 ช่อง มีหน้าต่าง ด้านข้างด้านละ 3 บาน และประตูด้านข้างด้านละ 1 ประตู พร้อมบันไดทางขึ้น ประตูหน้าต่าง ทั้งหมด ไม่พบการประดับซุ้มประตูหน้าต่าง ที่เสาบันไดทางขึ้นทั้งสองข้างมีลายพุ่มข้าวบิณฑ์ปูนปั้น หน้าบันอุโบสถทั้งด้านหน้าและด้านหลังทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายส่วนล่างเป็นลายตาราง ส่วนบนเป็นลายก้านขดกระหนกเปลว ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ และมีการประดับกระจกสีที่ตัวลาย ตรงกลางของหน้าบันเป็นกรอบสามเหลี่ยมโค้งหยัก ปลายแหลม

ภาพที่ 3-172 พระวิหารด้านหลัง วัดดง

ภาพที่ 3-173 ด้านข้าง วัดดง

ภาพที่ 3-174 หน้าบันพระวิหาร วัดดง

ภาพที่ 3-175 พระวิหารด้านหน้า (ซ้าย)

ภาพที่ 3-176 พระวิหารด้านหลังมีซุ้มเสมาติดฐานพระอุโบสถ และเจดีย์อิฐ 2 องค์ตั้งอยู่ (ขวา)

จากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสวัดดงที่สืบทอดต่อกันว่า สิมวัดดงเดิมทีนั้นเป็น
 สิมโปร่ง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2323 แต่ได้มีการบูรณะด้วยการก่อผนังทั้ง 4 ด้านเพิ่มเติมในปี
 พ.ศ. 2372 ในการศึกษาเมื่อได้วิเคราะห์โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของสิมในปัจจุบันจะเห็นว่า
 เป็นลักษณะของสิมมีการก่อผนังเพิ่มครอบสิมเดิม เนื่องจากเห็นโครงเสาของสิมที่อยู่ด้านใน โดย
 โครงสร้างเสายังเป็นเสาไม้ และบางต้นยังคงเป็นเสาดั้งเดิมตั้งแต่อดีต ซึ่งการก่อผนังนั้นช่างได้มีการ
 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการก่อผนังทึบแบบโบลั่มหาอุด ต่อมา มีการปรับผนังให้มีการเจาะช่อง
 แสงเป็นช่องหน้าต่าง และทางเข้าออกให้มากขึ้น ด้วยการเจาะช่องหน้าต่าง 3 บาน และประตู
 ด้านข้างฝั่งซ้าย-ขวาเพิ่ม รวมทั้งเปิดทางเข้าด้านหน้าให้กว้างขึ้น ลักษณะของการทำประตู
 ด้านหน้าทางเข้าค่อนข้างกว้าง และเป็นแบบบานเฟี้ยม รวมถึงการเจาะช่องแสงที่เป็นซุ้มโค้งแบบ
 โค้งแหลม (Gothic) หรือช่องโค้งแบบกลีบบัว เนื้อช่องประตู เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการ
 ตกแต่งอย่างคตินี (moo gale) ภายใต้ความเชื่อในการจำลองดินแดนสวรรค์ (สมคิด จิระทัศนกุล,
 2546, หน้า 21) จึงสันนิษฐานได้ว่า ช่างก่อสร้างบูรณะนั้นน่าจะเป็นช่างญวน ที่มีบทบาทใน
 ช่วงเวลานั้น และนำเอาอิทธิพล ธรรมเนียมแบบจีนบางอย่างเข้ามาผสมผสาน ส่วนช่องแสงที่เจาะนี้
 ปัจจุบันใช้เป็นช่องที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปทั้งสองด้าน

ด้านนอกพระวิหารมีซุ้มเสมาก่ออิฐถือปูน จำนวน 8 ซุ้ม ซุ้มเสมาตรงกลาง
 ด้านหน้าอุโบสถ (เสมาเอก) สร้างติดกับบันไดทางขึ้นด้านหน้า และซุ้มเสมาตรงกลางด้านหลัง
 สร้างติดกับฐานอุโบสถ ซุ้มเสมาทำเป็นมณฑปยอดปราสาท กรอบซุ้มย่อมุมม้วนข้างสิงห์เหนือฐาน
 หน้ากระดาน 2 ชั้น ไม่พบใบเสมาภายในซุ้ม ส่วนด้านหลังมีเจดีย์ขนาดเล็ก 2 องค์ตั้งอยู่ ซึ่งน่าจะ
 เป็นเจดีย์บรรจุอัฐิ ซึ่งมีลักษณะคล้ายโกศ

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป

ในพระวิหาร มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ 3 องค์ โดยองค์พระประธาน มีชื่อว่า
 พระพุทธรูปนิมิตสัมฤทธิ์โชค เป็นพระพุทธรูปขนาดหน้าตักกว้าง 1.59 เมตร สูง 2.19 เมตร ประทับ
 นั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ถือเป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดที่มีลักษณะใหญ่ที่สุดซึ่ง
 พบในชุมชนลาว จัดอยู่ในกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะลาว สกุลช่างเวียงจันทน์ น่าจะสร้างขึ้นระหว่าง
 ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษ 23 โดยมีลักษณะพระพักตร์ป้อม พระนลาฏกว้าง
 ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่งเป็นสัน มีร่องเหนือพระโอษฐ์เชื่อมต่อลงมาจาก
 พระนาสิก แยมพระโอษฐ์ปลายพระโอษฐ์สองข้างตวัดขึ้นในลักษณะที่เรียกว่า ยิ้มแบบล้านช้าง
 พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน สังขาริเป็นแผ่นใหญ่ยาวจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ใหญ่ ปลายทั้ง 4
 ยาวเสมอกัน

พระประธานองค์ครอง มีลักษณะขององค์พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัยลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 1.29 เมตร สูง 1.49 เมตร ศิลปะลาว พระพักตร์ป้อม พระเกศาเป็นตุ้มแหลมแบบหนามขนุน พระรัศมีเป็นเปลวค่อนข้างแข็งกระด้าง พระขนงโก่ง พระนาสิกโด่ง พระกรรณใหญ่ปลายพระกรรณโค้ง พระเนตรเปิดมองตรง แยมพระโอษฐ์ พระศอมี 4 ปล้อง สังฆาฏิเป็นแถบใหญ่ยาวจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวไม่เสมอกัน ฝ่าพระบาทแบนราบ

ภาพที่ 3-177 ภายในพระวิหาร (ซ้าย)

ภาพที่ 3-178 พุทธลักษณะแบบศิลปะลาวของพระพุทธรูปในพระวิหาร (ขวา)

ส่วนฐานทุกชิ้นมีลวดลายปูนปั้นประดับลายใบไม้ที่มีรูปแบบอิทธิพลของศิลปะแบบตะวันตก โดยมีลักษณะใบม้วนผูกกลายเป็นช่อ คล้ายลายใบอะแคนthus ในหัวเสาแบบโครินเธียน³ สมัยโรมันอยู่กึ่งกลางระหว่างใบไม้ประดิษฐ์ลายอย่างฝรั่งสลับเรียงต่อกัน ส่วนลายแถวล่างสุดคล้ายลายที่เรียกว่า Eggs and Darts คือ ลวดลายประดับรูปไข่สลับกับรูปดอก ส่วนด้านบนฐานพระพุทธรูปนั้น เป็นลายดอกไม้แปดกลีบอยู่ในเส้นวงกลมร้อยต่อเป็นช่อสลับคั่นเป็นวงวางเรียงตลอดแนว

³Corinthian Order นิยมนำมาเป็นแบบอย่างใน สมัยโรมัน ลักษณะหัวเสามีการตกแต่งโดยแกะเป็นรูปดอกไม้ ใบไม้ โดยดัดแปลงมาจากใบอาคันthus (Acanthus) รูปร่างคล้ายผักกาด ทำเป็นใบซ้อนกันสองชั้น แล้วแต่งด้วยดอกไม้ ส่วนล่างของเสามีฐานรองรับแบบเดียวกับไอโอนิก เป็นเสาโรมัน ที่มีความงดงามมาก

ภาพที่ 3-179 ลายที่ฐานชุกชี

ภาพที่ 3-180 ลายฐานพระพุทธรูป

4.1.2 วัดใหญ่ทักษิณาราม

วัดใหญ่ทักษิณาราม ตั้งอยู่เลขที่ 395 บ้านใหญ่ ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก สร้างโดยชาวลาวอพยพ โดยหลังจากที่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้กวาดต้อนประชาชนชาวลาวมาอยู่ประเทศไทยแล้ว ส่วนหนึ่งได้ส่งให้มาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณริมแม่น้ำนครนายก จังหวัดนครนายก โดยมีชาวลาวประมาณ 3-4 ร้อยหลังค้าเรือน ต่อมาเรียกชุมชนนี้ว่า “บ้านลาวใหญ่” เมื่อก่อตั้งชุมชนเป็นหลักแหล่งแล้วชาวบ้านจึงช่วยกันสร้างวัดขึ้นมาให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2323 ชื่อว่า “วัดใหญ่ลาว” ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 วัดจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นทางราชการว่า “วัดใหญ่ทักษิณาราม” จนถึงทุกวันนี้ แต่ชาวบ้านในละแวกวัดยังคงเรียกกันติดปากว่าวัดใหญ่ลาว ในปัจจุบันมีการสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่อีกหลังหนึ่งเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2520 ส่วนพระอุโบสถเก่านั้น ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2539 กรมศิลปากรได้จัดทะเบียนให้เป็นโบราณสถาน โดยกรมศิลปากรร่วมกับทางวัดได้ทำการบูรณะอุโบสถให้มีสภาพเดิม เมื่อวันที่ 8 เมษายน แล้วเสร็จวันที่ 4 ตุลาคม 2546

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระอุโบสถ

พระอุโบสถ มีขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 10.15 เมตร สูง 10 เมตร มีกำแพงแก้วล้อมรอบ สันนิษฐานว่า สร้างโดยช่างชาวเวียงจันทน์ โดยได้รับแบบอิทธิพลงานช่างมาจากเมืองหลวง นำมาผสมผสานกับลักษณะแบบอย่างลาว โดยลักษณะของพระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฐานอาคารทำฐานบัวแบบบัวฉนวน ประดับด้วยลวดบัวและลูกแก้วอกไก่ หลังคาเป็นแบบเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินเผา เครื่องล้ายองประกอบด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งหางหงส์มีลักษณะเป็นเศียรพญานาค บริเวณกลางสันหลังคา ประดับด้วยช่อฟ้าแบบลาว เป็นรูปปราสาทหน้าบัน เป็นไม้แกะสลักรูปเทพพนมอยู่บนรูปยักษ์ ท่ามกลางลวดลายก้านขด ช่อฟ้า ใบระกา

หางหงส์ และนาค เป็นไม้แกะสลัก หน้าอุตปัทม เป็นไม้แกะสลักรูปกวาง ท่ามกลางลวดลาย
ก้านขด สหรัยหรือรวงผึ้ง เป็นไม้แกะสลักรูปดอกไม้ และลายก้านขด

ภาพที่ 3-181 ด้านหน้าของพระอุโบสถ วัดใหญ่ทักษิณาราม (ซ้าย)

ภาพที่ 3-182 ด้านข้างของพระอุโบสถ วัดใหญ่ทักษิณาราม (กลาง)

ภาพที่ 3-183 ด้านหลังพระอุโบสถ วัดใหญ่ทักษิณาราม (ขวา)

คันทวย เป็นไม้แกะสลักรูปพญานาค ห้อยหัวลงมารับยันกับผนังด้านข้าง และ
เสาส่วนปลายรองรับคานที่ส่วนเชิงชายด้านละห้าแห่ง ส่วนหัว และหางนาคแกะสลักพร้อมติด
กระจกสีน้ำเงิน โดยทาสีแดงที่เส้นและขอบของลำตัวพญานาค

ด้านหน้ามีประตูทางเข้าด้านหน้าหนึ่งช่อง ไม่มีประตูด้านหลัง ด้านข้างมีช่อง
หน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ถัดไปเป็นประตูด้านข้างด้านละ 1 ช่อง ประตูด้านตะวันออก มีกรอบประตู
เป็นแบบประตูยอดปราสาท มีลายปูนปั้นรูปดอกไม้ และใบเทศประดับเป็นส่วนใหญ่ ดอกไม้สี่ขาว
คล้ายดอกกลาดวน ใบไม้สีเขียวมีลายกระจังประดับเหนือหน้ากระดาน ชุ่มประตูทรงมณฑปเป็น
ศิลปะที่นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผนังด้านข้างของกรอบประตู และประตูทั้งสองด้าน ชุ่มกรอบประตูเป็นลายปูนปั้น
แบบหน้าบันซ้อนกันสองชั้นเช่นเดียวกับหน้าต่าง เสาประดับกรอบประตูมีลายใบเทศที่ส่วนบน
และล่างของหัวเสา กลางเสามีลายดอกประจายามหรือดอกสี่กลีบซ้อนกันสองชั้น ส่วนหน้าต่างได้
กรอบชุ่มประตูเป็นลายปูนปั้นดอกพุดตาน ด้านล่างกรอบประตูมีบันไดก่ออิฐถือปูนรับสามชั้น
ส่วนกรอบหน้าต่าง เป็นลวดลายปูนปั้น ชุ่มเลียนแบบหน้าบันลดสองชั้น ภายในเป็นลายรูปดอกไม้
และใบเทศ ทำที่หน้ากระดานต่อเนื่องกัน ส่วนบนและล่างหน้ากระดานเป็นรูปใบพุดตาน หรือใบ

ฝ้าย ด้านบนและล่างของกรอบเป็นลายในเทศทั้งสองข้างระหว่างกลางเป็นลายประจำยามหรือดอกสี่กลีบ ส่วนหน้ากระดานได้กรอบหน้าต่างล่างเป็นลายดอกไม้และใบเทศต่อกัน รองรับด้วยบัวหงายเป็นลายรูปกระจัง แต่ทำคล้ายใบพุดตานซ้อนต่อเนื่องกัน รองรับด้วยกรอบแข็งสิงห์ซ้อนกันสองชั้น ส่วนแข็งสิงห์ทำเป็นรูปใบเทศซ้อนกันสองใบ ด้านล่างรองรับด้วยกลุ่มลายดอก และใบเทศขนาดใหญ่ต่อเนื่องกัน ส่วนพื้นของลายปูนปั้นทาสีน้ำเงิน กรอบทาสีแดง หน้าต่างเขียนลวดลายรดน้ำ

ภาพที่ 3-184 ซอฟ้าแบบลาวบริเวณกลางสันหลังคาพระอุโบสถ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-185 หน้าบันและโค้งคิ้วหน้าพระอุโบสถ (กลาง)

ภาพที่ 3-186 ซุ้มหน้าต่าง (ขวา)

ภาพที่ 3-187 รูปสลักบานประตูปะตูไม้หน้าพระอุโบสถ ด้านขวามือ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-188 รูปสลักบานประตูปะตูไม้หน้าพระอุโบสถ ด้านขวาล่าง (กลาง)

ภาพที่ 3-189 รูปสลักบานประตูปะตูไม้หน้าพระอุโบสถ ด้านซ้ายมือ (กลาง)

ภาพที่ 3-190 รูปสลักบานประตูปะตูไม้หน้าพระอุโบสถ ด้านซ้ายล่าง (ขวา)

ด้านหน้าบานประตูเป็นไม้แกะสลัก กรอบด้านขวามือเป็นรูปคนยืนมือหนึ่งถือกระบองอีกมือหนึ่งถือพรา้า ถัดลงมาเป็นรูปบุคคลยืนอุ้มรูปวงกลม หรือน่าจะเป็นราหูอมจันทร์ ล้อมรอบด้วยลายกนกและสัตว์หลายชนิด ส่วนบานประตูอีกข้างแกะสลักเป็นรูปครุฑพุดนาคร ด้านล่างเป็นรูปยักษ์จับนาคร

ภาพที่ 3-191 ชุ่มประตูแบบโค้งมีรูปปั้นทหารยืนเฝ้าแบบตะวันตก (ซ้าย)

ภาพที่ 3-192 หน้าบันด้านหลังพระอุโบสถ (ขวา)

ภาพที่ 3-193 คันทวยรูปพญานาค (ซ้าย)

ภาพที่ 3-194 คันทวยสลักเป็นรูปพญานาค (ขวา)

หน้าบันด้านหน้าเป็นไม้แกะสลักรูปเทพพนมอยู่บนรูปยักษ์ ท่ามกลางลวดลายก้านขด ถัดลงมาได้หน้าบันคือสำหรับวางผังเป็นไม้แกะสลักรูปดอกไม้ และลายก้านขด และทำ

เป็นรูปวงโค้งสองโค้งมาบรรจบกัน ที่เรียกว่า โกงคิ้ว เสารองรับหลังคามีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยม ย่อมมุมนไม้สอสอง ประดับปูนปั้นเป็นลวดลายบัวหัวเสาเป็นแบบบัวจงกล⁴

หน้าบันด้านหลัง ส่วนบนเป็นลายปูนปั้นแบบลายก้านขด และมีลายซ่อเป็น จุด ๆ ส่วนล่างสอดแทรกลายใบเทศ คั่นด้วยลายแกะสลักไม้เป็นรูปลายกระจัง แถวบน แถวล่างคล้ายใบเทศ พื้นลวดลายติดกระจกสีน้ำเงิน หน้าบันตอนล่างเป็นลายปูนปั้นรูปสิงห์ยกช่อและกษัตริย์ต่อสู้กัน ภาพตรงกลางเป็นสตรีแสดงเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามต่อสู้กับทศกัณฐ์เพื่อชิงนางสีดาคืน ส่วนหน้าอุดปักนก เป็นลายรูปดอกไม้ทั้งสองด้านทาสีแดงที่ดอกไม้สีเขียว บนหน้ากระดานใต้ภาพเป็นลายรูปกระจังสีขาวติดกระจกสีน้ำเงิน หน้ากระดานเป็นลายรูปกำมปู ด้านล่างเป็นลายคล้ายใบเทศต่อเนื่องกันสีขาว ติดกระจกสีน้ำเงิน ส่วนล่างเป็นรูปตุ๊กแกอยู่ตรงกลางและด้านซ้าย ส่วนด้านขวาเป็นรูปตุ๊กแกและเต่า

บริเวณกำแพงแก้วมีซุ้มประตูโค้งเลียนแบบศิลปะตะวันตก โดยมีการปั้นนาคแบบพื้นบ้านพาดกึ่งกลางของซุ้ม ด้านบนซุ้มโค้งมีงานประดับด้านบนเป็นรูปเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยม สองข้างประตูซุ้มปั้นรูปทหารสวมหมวกถือกระบองแต่งกายแบบยุโรปเป็นทวารบาลประตูละ 2 คน ด้านนอกที่ประตูทั้ง 4 ทิศ นอกจากนี้ทางกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบทรงเครื่องลักษณะเจดีย์ย่อมุม และมีซุ้มใบเสมาตั้งอยู่รอบพระอุโบสถทั้ง 8 ทิศ

ภาพที่ 3-195 ฐานอาคารแบบบัวจงกล (ซ้าย)

ภาพที่ 3-196 กรอบหน้าต่าง เป็นลวดลายปูนปั้น ซุ้มเลียนแบบหน้าบันลวดสองชั้นภายในเป็นลายรูปดอกไม้และใบเทศ (กลาง)

ภาพที่ 3-197 ซุ้มประตูทรงมณฑป (ขวา)

⁴ บัวจงกล คือ ลายบัวที่มีลักษณะเป็นกลีบยาว

การรับแบบอย่างของพระอุโบสถวัดใหญ่ทักษิณารามนี้ มีการดัดแปลงรูปแบบมาจากศิลปะของช่างหลวง ดังนั้นองค์ประกอบบางส่วนจึงมีการผสมผสานของศิลปะกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เป็นแบบอย่างของงานหลวงในช่วงเวลานั้น เช่น กรอบประตูเป็นแบบประตูยอดปราสาท ลายปูนปั้นรูปดอกไม้ และมีใบเทศประดับเป็นส่วนใหญ่ ดอกไม้สีขาวคล้ายดอกลำดวน ใบไม้สีเขียวมีลายกระจังประดับเหนือหน้ากระดาน ชุ่มประตูทรงมณฑปเป็นศิลปะที่นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวมทั้งมุขด้านหน้าโบสถ์ ส่วนผนังด้านนอกของมุขทั้งสองด้านมีลวดลายปูนปั้น เลียนแบบกระเบื้องปรางค์ ซึ่งนิยมกันมากในสมัยรัตนโกสินทร์

4.1.3 วัดอุดมธานี

วัดอุดมธานี เป็นพระอารามหลวง ที่มีอายุกว่าสองร้อยปี เดิมชื่อ วัดแก้วตา แม่แก้วตาชาวเวียงจันทน์เป็นผู้สร้าง ต่อมาแม่สาวหนู เชื้อสายชาวเวียงจันทน์ มีศรัทธาได้สร้างวัดในที่อยู่อาศัยของตนติดกับวัดแก้วตา โดยยกทั้งที่และบ้านให้เป็นที่สร้างวัดเรียกว่า วัดอุดม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2460 ได้รวมวัดแก้วตากับวัดอุดมเป็นวัดเดียวกันเรียกว่า วัดอุดมรัตนาวาส แล้วสร้างอุโบสถหลังใหม่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2463 ระหว่างที่สร้างโบสถ์อยู่นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้เสด็จเมืองนครนายกแล้วทรงเยี่ยมวัดนี้ และได้มีพระดำริให้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดอุดมธานี เมื่อสร้างอุโบสถเสร็จแล้วจึงนำพระประธานในโบสถ์เก่ามาประดิษฐานเป็นพระประธาน เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย หน้าตักกว้างประมาณ 26 นิ้วได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2463 และเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2543 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดอุดมเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญเป็นกรณีพิเศษ

ภาพที่ 3-198 อาคารพระอุโบสถวัดอุดมธานี

ภาพที่ 3-199 หน้าบันพระอุโบสถ

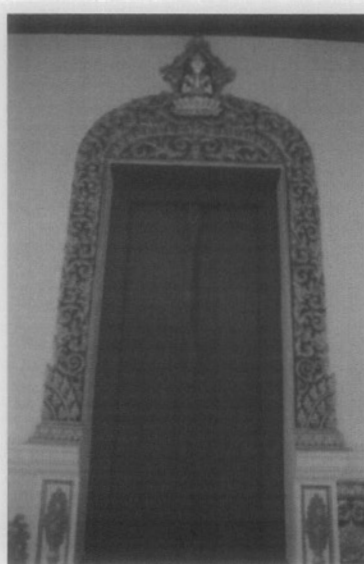
ภาพที่ 3-200 ชุ่มหน้าต่างพระอุโบสถ

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถ

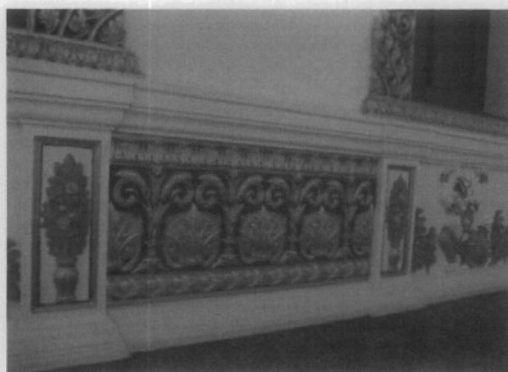
พระอุโบสถ เป็นอาคารสูงมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีห้าห้อง มีเสาดำเนินโดยรอบ หลังคาทรงจั่ว ช้อนดับหลังคาสองชั้น โดยดับหลังคาชั้นล่างทำเป็นปีกนกเพื่อคลุมพาไล เครื่องล่ายองประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งหางหงส์เป็นรูปเศียรพญานาค บริเวณสันหลังคาประดับด้วยวันแล่น โดยทำเป็นปูนปั้นรูปดอกกระเจี๊ยบปลายแหลม หน้าบันเป็นลวดลายปูนปั้น เสาดำเนินทำเป็นเสาเหลี่ยม บัวหัวเสาเป็นใบผักกาดแบบตะวันตก กรอบหน้าต่างทำเป็นลักษณะชุ่มโค้งเป็นลวดลายประยุกต์แบบตะวันตก โดยเป็นลวดลายผักกาด ด้านบนประดับด้วยลายเทพพนม ส่วนประตูประดับตกแต่งด้วยลวดลายสวยงาม บริเวณฐานของอาคารทำเป็นลวดลายประดับแบบตะวันตก โดยรอบอุโบสถ

ภาพที่ 3-201 ด้านหน้าพระอุโบสถ

ภาพที่ 3-202 ชุ่มประตูพระอุโบสถ

ภาพที่ 3-203 ลายด้านล่างฐานอาคารพระอุโบสถ ภาพที่ 3-204 ภายในพระอุโบสถ

จากลักษณะลวดลายและฝีมือช่าง อาจสันนิษฐานว่า ช่างน่าจะเป็นช่างพื้นเมืองที่มีฝีมือและเป็นช่างที่ได้รับอิทธิพลงานออกแบบจากเมืองหลวงเป็นผู้สร้าง โดยมีรูปแบบผสมผสานความเป็นลาวและความเป็นไทยในองค์ประกอบของส่วนต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว รวมทั้งการนำลักษณะแบบอย่างเทศ เข้ามาผสมผสานอีกด้วย เห็นได้จากหลังคาทรงจั่วที่รองรับล้อมรอบด้วยเสาพาไล มีการตกแต่งบัวหัวเสา ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเศียรนาค แต่มีคงลักษณะลาวที่เห็นชัด คือ การประดับด้วยวันแล่น ที่มักใช้ประดับตามแบบอย่างของลักษณะลาว รวมทั้งลวดลายที่ปรากฏซุ้มประตูและหน้าต่าง ยังมีลักษณะของซุ้มโค้งตามแบบตะวันตก โดยมีลายประดับปูนปั้นเป็นลายเทพพนม และตกแต่งด้วยลวดลายเศียรนาคคายใบไม้ ม้วน ซึ่งเป็นการประยุกต์ลวดลายแบบอย่างไทยและตะวันตกเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นลักษณะลวดลายที่นิยมกันในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีลวดลายที่บริเวณฐานพระอุโบสถ ในลักษณะใบม้วนผูกลายเป็นช่อ คล้ายลายใบอะแคนธัส อยู่กึ่งกลางระหว่างใบไม้ประดิษฐ์ลายอย่างเทศอีกด้วย

ลักษณะทางศิลปกรรมพระอุโบสถเก่า

พระอุโบสถเก่า เดิมมีชื่อว่า วัดแก้วตา อาคารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อผนังทั้งสี่ด้าน ผนังด้านหน้ามีทางเข้าเพียงด้านเดียว ด้านข้างจะเป็นช่องหน้าต่างฝั่งละ 2 ช่อง ผนังอาคารมีการซ่อมบูรณะเป็นบางส่วน แต่บางส่วนยังเหลือโครงสร้างเดิม ด้านบนโครงหลังคาคาดว่าพังหมดแล้ว จึงมีการทำโครงสร้างหลังคาใหม่ เป็นหลังคาโครงเหล็กเพื่อความแข็งแรงคลุมทั้งหมด มุงด้วยกระเบื้องอย่างปัจจุบัน โดยมีเสารองรับโครงสร้างทั้งสี่ด้าน

ภาพที่ 3-205 อาคารพระอุโบสถเก่าวัดแก้วตา

ภาพที่ 3-206 ด้านข้างพระอุโบสถ

ภาพที่ 3-207 ด้านหน้าพระอุโบสถเก่ากับจิตรกรรมฝาผนังด้านนอก (ซ้าย)

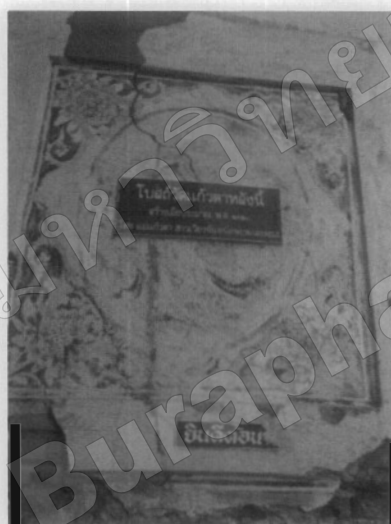
ภาพที่ 3-208 ผนังด้านในมีร่องรอยจิตรกรรมฝาผนัง (ขวา)

ภาพที่ 3-209 ภายในของพระอุโบสถเก่า

ภาพที่ 3-210 ด้านหลังพระอุโบสถ มีสถูปอัฐิตั้งอยู่

ผนังอาคารส่วนที่เป็นผนังเดิมนั้น มีงานจิตรกรรมฝาผนังทั้งด้านนอกและด้านใน ให้เห็นบางส่วน ซึ่งด้านนอกเหลือเพียงลวดลายปรากฏที่ผนังด้านนอกบริเวณประตูทางเข้า เขียนเป็นลายดอกไม้ มีลักษณะคล้ายดอกเบญจมาศ หรือดอกโบตั๋น อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมใหญ่ด้านใน เป็นกรอบวงรี ประกอบด้วยภาพสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง กวาง ภาพจะเรียงกันทั้งผนังด้านซ้ายและด้านขวาของประตู รวม 4 ภาพ โดยน่าจะเป็นการเขียนภาพที่รับอิทธิพลจากศิลปะแบบจีน ในลักษณะการเขียนภาพแบบดั้งเดิม ใช้สีสดและยังไม่มีมิติของภาพ ส่วนทางเข้าของประตูทางเข้านั้นไม่มีกรอบประตู ส่วนผนังด้านในมีภาพเขียนที่ค่อนข้างค่อนข้างลบเลือนไม่ชัดเจน คงเหลือบางส่วนบริเวณด้านหน้าทางเข้า พื้นภายในเพดานเรียบ และก่อเป็นแท่นยกสูง วางฐานพระพุทธรูป และพระพุทธรูปประธาน ปางสมาธิ ด้านหลังมีการก่อผนังใหม่ต่อจากผนังเดิมที่ชำรุด และทำลักษณะทรงจั่วแหลมดูคล้ายเป็นฉากด้านหลังพระพุทธรูป

ภาพที่ 3-211 จิตรกรรมฝาผนังด้านนอก

ภาพที่ 3-212 จิตรกรรมฝาผนังด้านใน

4.1.4 วัดโพธิ์ไทร

วัดโพธิ์ไทร ตั้งอยู่ที่บ้านโพธิ์ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านใหญ่ อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2300 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2350 โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมร่วมที่ปรากฏเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ มีการผสมผสานงานศิลปกรรมแบบไทย จีน และลาว โดยเฉพาะงานศิลปกรรมท้องถิ่นที่เป็นศิลปะแบบลาว เนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่เมื่อครั้งถูกกวาดต้อนมาจากประเทศลาวในสมัยกรุงธนบุรี และเข้ามาอีกในช่วงรัชกาลที่ 3 โดยตั้งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และจากเอกสาร

หลักฐานปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ระบุว่าชื่อเดิมของตำบลบ้านใหญ่ คือ บ้านใหญ่ลาว โดยได้มีการเปลี่ยนเมื่อปี พ.ศ. 2484

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระอุโบสถเก่า

พระอุโบสถหลังนี้ ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ด้านในอุโบสถผนังฉาบปูนสีขาว ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่าง 3 ช่อง ด้านหน้าเป็นประตูทางเข้าสองด้าน ส่วนด้านหลังมีประตูทางออกอีก 1 ประตู หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีหลังคาคลุมด้านล่าง ไม่มีเสาด้านใดหรือคันทวย ไม่มีเครื่องล่ายอง ด้านหน้าและด้านหลัง มีหน้าบันเป็นไม้แกะสลักลวดลายเป็นลวดลาย ด้านในอุโบสถมีการยกพื้นเป็นแท่นตรงกลางอุโบสถ พื้นที่ยกสูงประดิษฐานพระประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแสดงปางมารวิชัยบนฐานชาสิงห์

ภาพที่ 3-213 ด้านหน้าพระอุโบสถวัดโพธิ์ไทร

ภาพที่ 3-214 ด้านหลังพระอุโบสถวัดโพธิ์ไทร

ลักษณะทางประติมากรรมของพระประธาน

พระประธานในอุโบสถ มีหน้าตักกว้างประมาณ 1.75 เมตร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยบนฐานชาสิงห์ ทำด้วยปูนปั้นและลงรักปิดทอง ลักษณะพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ พระพักตร์มีลักษณะป้าน พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์บาง พระเนตรเล็กยาว ประดับพระเนตรขาวด้วยเปลือกมุก เม็ดพระศกเล็กแหลม แต่ส่วนใหญ่กะเทาะหลุดหาย นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา ชายสังฆาฏิเป็นริ้วตะขาบ ลงรักปิดทองสภาพชำรุดผิวปูนกะเทาะหลุดจนบางแห่งเห็นเนื้อปูนภายใน ส่วนฐานชาสิงห์ทำด้วยปูนปั้น ประดับด้วยตัวสิงห์ที่ได้อ่องสิงห์ ฐานด้านหน้ามีผ้าทิพย์ห้อยลงมา ปั้นปูนเป็นลวดลายค้ำคาว และนกกระเรียนท่ามกลางดอกไม้ ทาสีแดง สีฟ้าคราม ลายลักษณะนี้เป็นคตินิยมแบบจีน

ภาพที่ 3-215 พระประธานปางมารวิชัย (ซ้าย)

ภาพที่ 3-216 ฐานพระพุทธรูปมีผ้าทิพย์ห้อย ปั้นปูนเป็นลวดลายค้ำคาว และนกกระเรียน
ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์ (ขวา)

ภาพที่ 3-217 ลวดลายดอกโบตั๋น พระเจดีย์แบบทรงเครื่องย่อมุมไม้สิบสอง วัดโพธิ์ไทร (ซ้าย)

ภาพที่ 3-218 พระเจดีย์แบบทรงเครื่องย่อมุมไม้สิบสอง วัดโพธิ์ไทร (ขวา)

ลักษณะทางประติมากรรมของเจดีย์

เจดีย์องค์นี้ เป็นลักษณะของเจดีย์ทรงเครื่องย่อมุมไม้สิบสองตั้งอยู่บริเวณหน้าพระอุโบสถ วัดโพธิ์ไทร ฐานเขียงด้านล่างอยู่ในผังรูปแปดเหลี่ยม และมีฐานก่อขึ้นไปจนถึงองค์ระฆัง 3 ฐาน องค์ระฆังเป็นบัวทรงกลม จากลักษณะของฐานผังแปดเหลี่ยมนั้นน่าจะเป็นลักษณะขององค์ระฆังที่มีการย่อมุม จึงทำให้โดยรวมของผังกลายเป็นแปดเหลี่ยม ด้านบนเป็นลักษณะของเจดีย์ทรงเครื่อง ที่เป็นองค์ระฆังเหลี่ยมมีการย่อมุมเช่นเดียวกัน ลักษณะเช่นนี้เป็นการรับอิทธิพลการทำเจดีย์ทรงระฆังเพิ่มมุม และเจดีย์ทรงเครื่องอย่างเจดีย์ในข่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้ยังปรากฏลวดลายปูนปั้นรูปดอกโบตั๋นในกรอบสามเหลี่ยมแบบหน้าบันที่องค์เจดีย์

แสดงให้เห็นอิทธิพลลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบจีน ซึ่งเป็นศิลปะแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยสันนิษฐานได้ว่า เจดีย์ที่สร้างนี้ ไม่ใช่การสร้างโดยช่างพื้นบ้าน แต่เป็นช่างพื้นเมืองที่มีประสบการณ์งานช่างจากเมืองหลวง และนำเอารูปแบบศิลปกรรมแบบอย่างไทย เข้ามาปรับบทบาทในชุมชน

4.1.5 วัดกุดตะเคียน

วัดกุดตะเคียน ตั้งอยู่ที่บ้านกุดตะเคียน ตำบลเขาพระ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2372 โดยตระกูลชาวลาว ได้แก่ ตระกูลโนดาศ พวยอ้วน อินแบ่ง ที่ถูกกวาดต้อนมาจากนครเวียงจันทน์มาอยู่ในตำบลบ้านใหญ่ ทางตอนเหนือของแม่น้ำนครนายก โดยตั้งบ้านเรือนและสร้างวัดในระหว่างคลอง 2 สาย คือ คลองตะเคียนและคลองห้วยทราย ซึ่งไหลมาบรรจบกัน และเรียกชื่อหมู่บ้านรวมทั้งวัดว่า "บ้านกุดตะเคียน" และ "วัดกุดตะเคียน" จนถึงปัจจุบัน หลังจากตั้งวัดมาประมาณ 10 ปี จึงย้ายวัดมาประมาณ 300 เมตร ทางทิศตะวันตก สาเหตุเพราะพื้นที่เดิมคับแคบ แต่ยังใช้นามเดิมของวัดว่า "วัดกุดตะเคียน" ซึ่งแปลว่า ห้วยน้ำหรือวังน้ำวน โดยตระกูลชาวลาวเหล่านั้นก็ยังให้ความสำคัญกับมาตลอด วัดกุดตะเคียนนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2465

ภาพที่ 3-219 พระอุโบสถ วัดกุดตะเคียน

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดกุดตะเคียนนี้ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2460 เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่ว ช่อกันสองชั้น ตับหลังคาชั้นล่างทำเป็นปีกนก มีเสาดำรองรับโดยรอบ เครื่อง

ลายองประดับข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ ซึ่งหางหงส์ และมีนาคปักเป็นรูปเศียรพญานาคอยู่ที่มุมทั้ง 4 บริเวณปลายสันตะเม่ ส่วนที่เป็นชายคาพาไล โดยมีเสาพาไลทรงสี่เหลี่ยมเป็นฐานรองรับ ล้อมรอบ ประดับด้วยลายบัวหัวเสา หน้าบันเป็นลายเทพพนม บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถเจาะ ช่องประตูทางเข้า 2 บาน และช่องหน้าต่าง 4 ช่องกรอบประตูและหน้าต่างทำเป็นลักษณะซุ้มโค้ง เป็นลวดลายหัวนาคายพรรณพุกษา โดยบันเป็นลวดลายผักกาด ด้านบนประดับด้วยลายเทพพนม ส่วนบานประตู เขียนลวดลายตกแต่ง สวยงาม ส่วนบันไดทางขึ้นประดับด้วย ปูนปั้นรูปเศียรนาคทั้งสองด้าน

ภาพที่ 3-220 นาคปักบริเวณสันตะเม่ (ซ้าย)

ภาพที่ 3-221 เศียรนาคปูนปั้นบริเวณทางขึ้นบันได (กลาง)

ภาพที่ 3-222 ลวดลายซุ้มประตูทางเข้าอุโบสถ (ขวา)

ด้านในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังแบ่งเป็นช่อง ๆ ตามแบบสมัยนิยม ปัจจุบัน และประดิษฐานพระพุทธรูป มีจารึกที่ฐานว่าสร้างในปี พ.ศ. 2461 เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะตามแบบรัตนโกสินทร์ โดยจิ๋วรมีลวดลายดอกพิกุล และบริเวณฐานสลักเป็นรูปนักษัตร ส่วนฐานทุกที่เป็นฐานเดิม มีลวดลายปูนปั้นประดับลายใบไม้ที่มีรูปแบบอิทธิพลของศิลปะแบบตะวันตก โดยมีลักษณะใบม้วนผูกกลายเป็นช่อ คล้ายลายใบอะแคนธัส ในหัวเสาแบบโครินเธียน สมัยโรมันอยู่กึ่งกลางระหว่างใบไม้ประดิษฐ์ลายอย่างฝรั่งสลับเรียงต่อกัน ส่วนลายแถวล่างสุดคล้ายลายที่เรียกว่า Eggs and Darts คือ ลวดลายประดับรูปไข่สลับกับรูปดอก ส่วน